

SPIS TREŚCI:

WSTĘP	2
ROZDZIAŁ I	4
SPOŁECZNOŚĆ ŻYDOWSKA W OKRESIE PRZED DEKLARACJĄ BALFOURA	
ROZDZIAŁ II	17
ŻYDZI W PALESTYNIE W LATACH 1918 - 1939	
ROZDZIAŁ III	33
POLITYKA BRYTYJSKA W PALESTYNIE W LATACH 1918 - 1939	
ZAKOŃCZENIE	50
BIBLIOGRAFIA	52

WSTĘP

Historia jednego z obecnie najbardziej liczących się militarnie państw świata, Izraela, nie zaczęła się gwałtownie wraz z jego założeniem w 1948 roku. Była ona stopniowym procesem ewolucji, której pierwszy formalny przejaw nastąpił w 1917 roku, wraz z ogłoszeniem przez rząd brytyjski deklaracji utworzenia skupiska narodowego Żydów w Palestynie, nazwanej Deklaracją Balfoura. Opublikowanie Deklaracji Balfoura, o której mowa było elementem przemyślanej polityki brytyjskiej przed II wojną światową, mającej na celu odwiedzenie środowisk żydowskich od wspierania Bolszewików w Rosji oraz oddalenie widma rewolucji komunistycznej w zachodniej Europie. Poniższa praca porusza problem polityki brytyjskiej w związku z osadnictwem żydowskim w Palestynie oraz żydowskich ruchów migracyjnych między rokiem 1918 a 1939.

Praca ta opiera się na literaturze polskiej oraz angielskojęzycznej. Wykorzystano monografię Anny Bukowskiej „Palestyńczycy ich życie i walka”, Andrzeja Chojnowskiego i Jerzego Tomaszewskiego „Izrael”, Doris Bensimon i Eglal Errara „Żydzi i Arabowie – Historia współczesnego Izraela”, Konstantego Geberta „Miejsce pod słońcem – Wojny Izraela”, Johna Brighta „Historia Izraela” oraz Jałoszyńskiego „Terroryzm antyizraelski”.

Zagadnienia z historii Europy okresu międzywojennego przedstawiono z wykorzystaniem trzech prac Antoniego Czubińskiego „Europa XX wieku”, „Historia Polski 1964 – 2001”, w tym z jednej będącej wspólnym dziełem wraz z Wiesławem Olszewskim „Historia Powszechna 1939 – 1997”. Sytuacja w okresie międzywojennym Żydów w Europie została przedstawiona w publikacji Heiko Haumanna „Historia Żydów w Europie Środkowej i Wschodniej”, Balickiego „Dyskryminacja rasowa przeszłość i teraźniejszość”, Tomaszewskiego „Wygnanie Żydów Polskich z Niemiec w 1938 roku”, Bazyłowa „Historia Rosji”, Fuksa „Z dziejów wielkiej katastrofy narodu żydowskiego”. Natomiast sytuacja Żydów w Polsce została dobrze przedstawiona w publikacji Borzymińskiej, Świdorskiej i Żbikowskiego „Dzieje Żydów w Polsce – ideologia antysemita 1848 – 1914 r.” oraz „Dzieje Żydów z Polsce XIX wiek”.

Konflikt żydowsko – arabski w Palestynie przedstawiono w pracy I. S. Abdalli „Arabowie i Żydzi”, małżeństwa Wallach „Arafat w oczach przyjaciół i wrogów”, M. Brona „Początek i ciąg dalszy”, G. W. Armstronga „The Zionists” oraz pracy zbiorowej pod redakcją I. Lasoty „Arabowie i Żydzi”.

Całokształt polityki brytyjskiej okresu XX wieku dobrze opisano w pracach W. Mazurczaka „Kolonializm i wojna”, Fijałkowskiego „Kanał Sueski”, Bidwella „Dzieje

Wielkiej Brytanii w XX wieku”, Jerzego Piotrowskiego „Spór o Palestynę”, Kędzierskiego „Dzieje Anglii – 1830 – 1939”. Brytyjskie działania wojskowe w Palestynie w 1917 roku opisano w książce „The Battle for Palestine 1917” autorstwa J. D. Graindera.

Ramy czasowe pracy nie zaczynają się od roku 1917, kiedy to ogłoszono Deklarację Balfoura, lecz sięgają dalej wstecz by przybliżyć czytelnikowi sytuację na arenie międzynarodowej zastaną w Europie wraz z końcem I wojny światowej oraz prowadzoną przez okres międzywojenny politykę brytyjską.

W pierwszym rozdziale opisano społeczność żydowską w Europie przed rokiem 1917. Przedstawiono osobę oraz działalność Teodora Herzla, prekursora syjonizmu oraz powstanie Światowej Organizacji Syjonistycznej. Opisano sytuację w jakiej znajdowała się mniejszość żydowska w Europie oraz w Rosji, od końca XIX wieku do okresu I wojny światowej, omówiono okoliczności jakie skłoniły Światową Organizację Syjonistyczną do porozumienia z rządem brytyjskim, w celu podjęcia starań o powstanie osadnictwa żydowskiego w Palestynie. Drugi rozdział omawia proces migracji żydowskiej do Palestyny, oraz czynniki jakie powodowały tą migrację pod patronatem rządu brytyjskiego w latach od 1918 do 1939. Panowanie brytyjskie w Palestynie rozpoczęło się od 1917 roku. Sama Deklaracja Balfoura nie spowodowała od razu masowych przesiedleń Żydów do Palestyny. Na migrację tą wpływały różne czynniki występujące w Europie i w Rosji. Drugi rozdział opisuje także problematykę zagranicznej polityki rządu brytyjskiego w tym okresie oraz powody, dla których się ona odbywała w taki sposób. W trzecim rozdziale pracy opisują działalność administracji brytyjskiej w Palestynie w okresie od 1918 do 1939 roku. Jest w nim opisany konflikt arabsko - żydowski z jakim do czynienia miały władze brytyjskie oraz ewolucja ruchów arabskich w zorganizowaną strukturę, nazwaną Wysokim Komitetem Arabskim, w którym główną rolę odbywał arabski polityk Husajni, popierany przez władze hitlerowskich Niemiec. Opisano protesty arabskie w Palestynie oraz działalność władz brytyjskich. Pracę kończy wybuch II wojny światowej i zastaje w związku z nią zmiany w sposobie prowadzenia polityki przez Brytyjczyków, w związku z rozpoczęciem wojny z „państwami Osi”.

Praca opisuje problem migracji żydowskiej do Palestyny w latach 1918 – 1939 oraz okoliczności, dzięki którym do niej dochodziło. Na te składały się na pewno antysemityzm w krajach, z których dochodziło do migracji oraz konsekwentna polityka Światowej Organizacji Syjonistycznej założonej przez Teodora Herzla. To ona doprowadziła do osadnictwa żydowskiego w Palestynie w XX wieku na niespotykaną dotychczas skalę. W pracy przedstawiono także stanowisko rządu brytyjskiego wobec Żydów w Palestynie oraz prowadzoną przez nich politykę.

ROZDZIAŁ I.

SPOŁECZNOŚĆ ŻYDOWSKA W OKRESIE PRZED DEKLARACJĄ BALFOURA.

Początek żydowskiego rozproszenia datuje się na 70 rok naszej ery, kiedy zburzono jerozolimską świątynię przez Rzymian. Fakt ten miał ważne znaczenie w historii Żydów, od tego momentu zaczęło się żydowskie wygnanie z terytorium Palestyny. Tęsknota za ziemią obiecaną na trwale wbiła się w żydowskie prawo zwyczajowe, od XVIII wieku wśród Chasydów rozpowszechnił się zwyczaj pielgrzymek na terytorium Palestyny w celu przywiezienia niewielkiej ilości ziemi do własnego pochówku¹.

Potrzebę powstania państwa izraelskiego zaprezentował Teodor Herzl, dziennikarz wiedeńskiej gazety „Der Freie Presse”, syn bogatego kupca żydowskiego. Wydał on książkę „Der Judenstadt”, w której ogłosił idee powstania państwa żydowskiego. Jest uważany za twórcę nowoczesnej ideologii syjonizmu². Herzl głosił w swojej pracy, że jedynym rozsądnym sposobem rozwiązania problemu żydowskiego w Europie, jest utworzenie skupiska żydowskiego przy zachowaniu narodowego dziedzictwa na różnych płaszczyznach, od religijnej poprzez etniczną oraz kulturową. Utworzenie tego skupiska Żydów miało zapobiec prześladowaniom ich w Europie oraz pozwolić na to, że nie byłiby traktowani jako obywatele drugiej kategorii. Powodem poszukiwań miejsca w którym mogli by się osiedlać Żydzi był fakt pogarszającej się ich sytuacji w Europie pod koniec XIX wieku³. Wystąpił on następnie z propozycją utworzenia państwa żydowskiego pod patronatem Rzeszy Niemieckiej, miało to umocnić wpływy niemieckie na Bliskim Wschodzie. Herzl nawet przewidywał że językiem urzędowym w nowym państwie powinien być język niemiecki⁴.

Książka Herzla została wydana 1896 roku i wywołała duże poruszenie w świecie żydowskim. Rok później w Bazylei, w Szwajcarii powołano już organizację, która miała koordynować działalność na rzecz powstania tegoż państwa. Tam też odbył się pierwszy kongres w 1897 roku, na którym zjawili się Herzl oraz jego znajomi. Łącznie 200 osób, uczestników zjazdu podjęło decyzję o rozpoczęciu poszukiwań miejsca gdzie mogło by powstać „żydowskie domostwo”⁵.

Jednakże już wcześniej pierwsze sygnały z postulatami o utworzenie państwa palestyńskiego były dziełem rabina Józefa Natonka. Sygnalizował on chęć utworzenia

1 H. Haumann, Historia Żydów w Europie Środkowej i Wschodniej, Warszawa 2000, s. 178,

2 D. Bensimon, E. Errara, Żydzi i Arabowie – Historia współczesnego Izraela, Warszawa 2000, s.25,

3 A. Chojnowski, J. Tomaszewski, Izrael, Warszawa 2003, s. 9,

4 W. Fijałkowski, Kanał Sueski, Warszawa 1978, s. 86,

5 K. Gebert, Miejsce pod słońcem – wojny Izraela, Warszawa 2008, s. 17,

państwa żydowskiego na terytorium Palestyny już w połowie XIX wieku⁶.

Wraz ze spopularyzowaniem postulatów Herzla postanowiono założyć międzynarodową Organizację Syjonistyczną. Miała ona koordynować działalność związaną z powstawaniem nowego państwa żydowskiego. Od publikacji książki Herzla co dwa lata odbywały się zjazdy organizacji syjonistycznej w Bazylei⁷.

Światowa Organizacja Syjonistyczna stała się organizacją o charakterze międzynarodowym, posiadała przedstawicielstwa w 61 państwach. Zjazdy organizacji odbywały się od czasu publikacji pracy cyklicznie co dwa lata. W międzyczasie dyżur pełniły Egzekutywa oraz Rada Główna. Pierwsza posiadała uprawnienia podobne do rządu, druga natomiast składała się z reprezentacji 41 osób z Palestyny oraz innych 29 członków. Powołano te organy po pierwszym zjeździe organizacji syjonistycznej. W okresie drugiej wojny światowej to Rada Główna była głównym organem Światowej Organizacji Syjonistycznej⁸.

Początki syjonizmu wiąże się dużo wcześniej z powstaniem w średniowieczu w Europie syjonizmu religijnego, który obiecywał powrót Żydów do ziemi obiecanej. Wiązał się z przepowiedniami biblijnymi, w których była o tym mowa⁹. Mesjanizm religijny polegał na wyczekiwaniu na realizację bożego planu, jakim miał być powrót Żydów do ziemi obiecanej. Prorocy objawiający się w religii żydowskiej potępiali naród żydowski za grzeszne prowadzenie lecz obiecywali ludowi wybranemu przyszły szczęśliwy byt w ziemi obiecanej, jaki miał się dokonać za wstawiennictwem Jahwe. Pobożni Żydzi mieli wyczekiwać potomka dawidowego, za sprawą którego powrót do macierzy miał zostać ostatecznie zrealizowany¹⁰.

Decyzje pierwszego zjazdu organizacji syjonistycznej w 1897 roku zakładały deklaracje ruchu nazwanego jako syjonizm polityczny. Nawiązywały one do dawnego syjonizmu religijnego oraz stanowiły jego kontynuację, co miało przynieść skutek, jeśli chodzi o życzliwość światowego środowiska żydowskiego. Dodatkowo celowi temu miało służyć powiązanie idei osadnictwa z lokalizacją jej na terytorium Palestyny w późniejszym okresie, gdyż wcześniej zakładano różne lokalizacje¹¹.

Podczas pierwszego zjazdu przyjęto program syjonizmu politycznego, który zawierał się w podjęciu działań do utworzenia państwa żydowskiego. Miało to zapobiec prześladowaniom Żydów w przyszłości. Utworzenie tego państwa miało być oparte o zawarte

6 H. Haumann, op. cit., s. 178,

7 A. Chojnowski, J. Tomaszewski, op. cit., s. 9,

8 J. Piotrowski, Spór o Palestynę, Warszawa 1983, s. 23,

9 A. Bukowska, Palestyńczycy – Ich życie i walka, Warszawa 1978, s. 13,

10 J. Bright, Historia Izraela, Warszawa 1994, s.470-473,

11 J. Piotrowski, op. cit., s. 10-23,

wcześniej umowy międzynarodowe, co światową opinię publiczną nakłoniłoby do przychylności państwu żydowskiemu. Realizację tego celu planowano osiągnąć poprzez stworzenie zorganizowanej struktury organizacji, gromadzenie funduszy oraz podjęcie starań o uzyskanie przychylności żydowskiej opinii publicznej na świecie¹². Mimo tego wszystkiego trzeba przyznać że syjonizm polityczny stał w zasadniczym konflikcie z założeniami syjonizmu religijnego, zakładał on rozpoczęcie akcji mającej na celu założenie w przyszłości państwa żydowskiego, w związku z tym część ortodoksyjnych Żydów była przeciwna działalności Światowej Organizacji Syjonistycznej. Projekt ten nie przewidywał wniesienia na tron biblijnego potomka dawidowego, nie było w nim mowy o jakimkolwiek nowym przymierzu na zasadach religijnych. Wielu działaczy wręcz widziało jedynie możliwość utworzenia państwa o charakterze typowo świeckim¹³.

Dochodziły do głosu ruchy przeciwne syjonizmowi. Postulowały one sprzeczność syjonizmu politycznego, dotyczącego założenia państwa żydowskiego z syjonizmem religijnym, mówiącym o powrocie ludu żydowskiego do Palestyny. Inicjatywie mającej na celu założenie państwa w Palestynie zarzucano sprzeciw wobec Boga¹⁴. Proroctwo przepowiadało bowiem, że Jahwe na swoją siedzibę wybrał Syjon, a Żydów ustanowił jako naród wybrany, z tego powodu jakiegokolwiek inne inicjatywy niż wyczekiwanie na nadejście mesjasza miały być buntiem wobec Boga¹⁵.

Syjonizm nie był ruchem o kierunku ściśle powiązany z działaniem na rzecz osadnictwa żydowskiego w Palestynie. Był to tylko jeden z przejawów jego działalności. Był to ruch mający charakter jak najbardziej międzynarodowy. Stawał się alternatywą wobec ruchów socjalistycznych oraz nadawał przyszłemu osadnictwu w Palestynie ideologiczną otoczkę. Po przystąpieniu Wielkiej Brytanii do wojny z Imperium Osmańskim wśród aktywistów ruchu syjonistycznego we Francji i Wielkiej Brytanii wystąpiły duże objawy radości, tymczasem organy ruchu syjonistycznego w Niemczech zmuszone zostały do przeniesienia swojej działalności do Kopenhagi, powodem było opowiadanie się Turcji w I wojnie światowej po stronie państw centralnych¹⁶.

W związku z pogarszającą się sytuacją rosyjskich Żydów na początku XX wieku, w Rosji podjęto decyzję o przyspieszeniu prac nad znalezieniem miejsca do utworzenia osady żydowskiej. Sytuacja w jakiej znajdowali się Żydzi w Rosji była w szczególności

12 R. Szuchta, P. Trojański, *Holokaust – zrozumieć dlaczego*, Warszawa 2006, s. 47,

13 E. Kedourie, *Czym się różni arabizm i syjonizm*, [w:] *Arabowie i Żydzi*, I. Lasota (red.), Nowy Jork 1990, s. 86-87,

14 J. Piotrowski, op. cit., s. 23,

15 J. Bright, op. cit. s.344,

16 K. Gebert, op. cit., s. 40,

zainteresowaniu Światowej Organizacji Syjonistycznej. Powodem było to, że w Rosji zamieszkiwało 46 % Żydów z całego świata¹⁷. Stamtąd też wywodziły się największe późniejsze migracje w kierunku USA. Blisko 70% osadników żydowskich migrujących do Stanów Zjednoczonych Ameryki w XX wieku pochodziła z Rosji¹⁸.

Na szóstym zjeździe Światowej Organizacji Syjonistycznej utworzonej przez Herzla odbywającym się w 1903 roku, zastanawiano się nad założeniem osady w zachodniej Afryce oraz w Ugandzie. Nastąpił jednak sprzeciw Żydów z Rosji, mimo ich największego zagrożenia prześladowaniami. Uwagę na ich tragiczne położenie na początku XX wieku zwracał działacz nie powiązany z ruchem syjonistycznym – Lucjan Wolf, był to żydowski dziennikarz pochodzący z Galicji, późniejszy aktywny przeciwnik Romana Dmowskiego podczas konferencji pokojowej w Paryżu. Odnosił się on krytycznie do działalności Światowej Organizacji Syjonistycznej, uważał że przez jej dalszą działalność Rosja może uzyskać poparcie światowej opinii publicznej w prowadzeniu dalszej antysemitycznej polityki na swoim terytorium¹⁹.

Mimo historycznego powiązania narodu żydowskiego z Palestyną za miejsce gdzie będzie ulokowane przyszłe państwo żydowskie brano także pod uwagę różne inne lokalizacje, takie jak – Ameryka, Argentyna, Cypr, Uganda, Pustynia Syryjska w Egipcie i Syria. Pod uwagę Herzl brał szczególnie terytorium Argentyny, lecz oprócz niezaprzeczalnych atutów jakie ten kraj posiadał, takich jak niskie zaludnienie, bogactwa w surowce mineralne oraz zainteresowanie państwa argentyńskiego oddaniem kawałka swojego terytorium należało brać pod uwagę opinię Żydów na świecie na ten temat²⁰.

Działalność Herzla zakończyła się w 1904 roku, wraz z jego śmiercią. Dawał on wiarę w to że założona przez niego Światowa Organizacja Syjonistyczna daje podstawy do utworzenia przyszłego państwa izraelskiego²¹.

Idee Herzla następnie kontynuował przybyły do Wielkiej Brytanii Chaim Weizmann, był on profesorem na uniwersytecie Wiktorii w Manchesterze. Prowadził program zjednoczenia wszystkich organizacji żydowskich, miał kontakty z takimi politykami brytyjskimi jak Balfour, George czy Churchill. W polityce przykładął dużą wagę do poprawnych kontaktów z wpływowymi politykami w Wielkiej Brytanii i ze świata²². To właśnie z początkiem jego działalności można łączyć początki porozumienia między

17 R. Szuchta, P. Trojański, *Holokaust – zrozumieć dlaczego*, Warszawa 2006, s. 46,

18 Y. Slezkine, *Wiek Żydów*, Warszawa 2006, s. 137-233,

19 K. Gebert, op. cit., s. 44,

20 A. Bukowska, op. cit., s. 16,

21 D. Bensimon, Errara E., op. cit., s.27,

22 A. Bukowska, op. cit., s. 19,

środowiskami żydowskimi, zainteresowanymi osiedleniem w Palestynie a rządem brytyjskim. Wiele lat później Weizmann nawiązywał do początków współpracy żydowsko – brytyjskiej i odnosił się do niej bardzo pozytywnie²³.

Problemy Anglików w walce z Turkami w regionie Palestyny nakłoniły ich do skorzystania z pomocy oferowanej przez Żydów, mimo iż wcześniej nie byli nią zainteresowani. Zdecydowano o utworzeniu żydowskiego batalionu przy wojsku brytyjskim. Pierwsze starcie nowo utworzonego batalionu z Turkami pod Galipoli 25 kwietnia 1915 roku zakończyło się klęską i utratą 25 % stanu osobowego jednostki. Znaczne straty na froncie poniosła też armia brytyjska²⁴.

Polityka Imperium Osmańskiego w okresie ich panowania w Palestynie wobec Arabów i Żydów przejawiała się jawną wrogością. Gubernator wojskowy Wielkiej Syrii Ahmed Dżemal wspierał działalność przeciwko niepodległościowym dążeniom Arabów w Palestynie w czasie I wojny światowej. Podjął się także prób eliminacji ich przywódcy Husajna. Podobną działalność podjęto wobec Żydów w regionie w czasie I wojny światowej. Mimo to wielu Żydów opowiedziało się po stronie Turcji. Przykładem może być późniejszy działacz żydowski i premier Dawid Ben Gurion, który po przybyciu do Palestyny najpierw zgłosił się na ochotnika do wojska ottomańskiego. Sprzeciw władz tureckich wobec jego kandydatury spowodował, że następnie zaczął on tworzyć własną żydowską samoobronę. Widząc w powyższej działalności zagrożenie władza turecka rozbiła jego formację a jego samego skazała na wygnanie²⁵.

Od początku XX wieku wśród środowisk żydowskich istniały dwa nurty polityki zagranicznej, które miały na celu uzyskanie międzynarodowego wsparcia w realizacji osadnictwa w Palestynie. Pierwszy nurt nakłaniał do współpracy z Niemcami, uważał on za rozsądne nakłonić niemiecki rząd do wsparcia idei osadnictwa żydowskiego w Palestynie. W listopadzie 1915 roku rząd niemiecki wydał tajną instrukcję dla swoich placówek w Imperium Otomańskim głoszącą przychylność dla planów powstania państwa żydowskiego²⁶. Instrukcja z racji swojego poufnego charakteru nie wiązała ze sobą żadnych skutków. Drugi natomiast probrytyjski ruch żydowski nastał wraz z przybyciem Chaima Weizmanna z Rosji do Wielkiej Brytanii²⁷. Weizmann spotkał się 10 grudnia 1914 roku z Herbertem Samuelem, gdzie omówił przed przedstawicielem rządu brytyjskiego fatalny obraz położenia Żydów na świecie. Omówiono obszernie położenie Żydów w Rosji. Wynikiem rozmowy było

23 Ibidem, s. 18,

24 K. Gebert, op. cit., s. 43-44,

25 Ibidem, s. 43,

26 Ibidem, s. 45,

27 J. Piotrowski, op. cit., s. 25,

porozumienie w sprawie utworzenia ogniska żydowskiego na terytorium Palestyny. Nie mówiono jeszcze wtedy ściśle o powstaniu państwa w charakterze nam dziś znanym. Myślano raczej o utworzeniu skupiska żydowskiego. Na pytanie Brytyjczyków odnośnie argumentów dla których osadnictwo ma być realizowane właśnie w Palestynie, Weizmann argumentował to faktem historycznej genezy narodu żydowskiego. Założenia Weizmanna okazały się zbieżne ze sposobem myślenia polityków z gabinetu Samuela, późniejszego ministra spraw wewnętrznych Wielkiej Brytanii²⁸.

Na początek działalności Brytyjczyków w Palestynie przypadła trudna sytuacja Żydów w Europie. W Rosji problem antysemicki istniał od dawna, już za rządów Aleksandra III skierowano przeciw Żydom gniew rosyjskiej opinii publicznej. Obwiniano środowiska żydowskie za wspieranie zabójców Aleksandra II. Nakłaniano ludność rosyjską do mszczenia śmierci zabitego władcy zapewniając bezkarność ze strony aparatu wymiaru sprawiedliwości. Od roku 1881 nastąpiła fala rozruchów antyżydowskich w Cesarstwie. W związku z przyzwoleniem władzy nastąpiły masowe pogromy Żydów na przełomie XIX i XX wieku w Rosji. Zaczęły istnieć wśród Żydów obawy o zachowanie życia, zdrowia oraz majątku, istniały także ograniczenia jeśli chodzi o wolności osobiste. Żydom oficjalnie zarzucano szerzenie poglądów liberalnych i wolnościowych. Zbrojnym ramieniem po rewolucji w 1905 roku w realizacji polityki antyżydowskiej była Czarna Sotnia, bojówka Mikołaja II. Starano się o utrwalenie wśród społeczeństwa Rosji stereotypu Żyda, jako osoby obcej kulturowo, działającej przeciw władzy oraz współpracującej z wrogami oficjalnej władzy²⁹.

Pierwotnie w Rosji na przełomie XIX i XX wieku zamieszkiwało 5,2 miliona Żydów, przeważnie mieszkali oni w tzw. „strefach osiedlenia”, były to miejsca przeznaczone do osiedlania się Żydów, skąd zabraniano im migracji poza miejsce osiedlenia. Stanowili oni w Rosji około 4% ludności³⁰.

Mikołaj II zainspirował sfabrykowanie „Protokołów mędrców Syjonu”. Była to prowokacja, mająca na celu przekonanie opinii publicznej do światowego spisku żydowskiego oraz mająca udowodnić istnienie niejawnego rządu żydowskiego realizującego plan opanowania świata. Publikacja ta doczekała się dużej ilości druków po roku 1919 na terenie całej Europy³¹.

Komuniści rosyjscy byli przeciwni ruchowi syjonistycznemu, uznawali go za nacjonalizm małomiasteczkowy którego działalność leży w interesie żydowskich

28 K. Gebert, op. cit., s. 42,

29 J. Tomaszewski, Wygnanie Żydów Polskich z Niemiec w 1938 r., Warszawa 1998, s. 10,

30 Y. Slezkine, op. cit., s. 125,

31 J. Balicki, Dyskryminacja rasowa – przeszłość i teraźniejszość, Lublin 1986, s. 61-62,

imperialistów na świecie³². Syjoniści zajmowali 57 % głosów w Kongresie Rosyjsko – Żydowskim, organizacji która reprezentowała interesy gmin żydowskich przed rządem rosyjskim. Funkcja ta miała być pełniona niezależnie od sympatii politycznych Żydów z poszczególnych gmin. Panowała opinia, że większość działaczy syjonistycznych na świecie jest przeciwko partii Bolszewików, a osoby powiązane z ruchem żydowskim współpracujące z Bolszewikami to wywrotowcy. To właśnie częściowo w rewolucję październikową w Rosji była skierowana treść brytyjskiej Deklaracji Balfoura. Celem było odciągnięcie Żydów od wspierania Bolszewików i skierowanie ich na tory wspierania Syjonizmu³³.

Efektom represyjnej polityki caratu była emigracja z Rosji do różnych państw w latach 1881 – 1900, 415 tysięcy Żydów, a następnie od początku XX wieku dodatkowo około 1,2 miliona ludności żydowskiej³⁴.

Na terenach zamieszkałych przez ludność polską wraz z nastaniem drugiej połowy XIX wieku największym skupiskiem żydowskim była Warszawa, a następnie Łódź. Wraz z odchodzeniem Żydów od handlu i rzemiosła z powodu ich słabej opłacalności, przechodzili oni do środowisk miejskich, w tym Warszawy z powodu możliwości znalezienia posady. Ludność Warszawy w 1910 roku wynosiła już około 800 tysięcy z czego Żydzi stanowili 40 % ludności zamieszkującej miasto³⁵.

Napływ Żydów do miast i gromadzenie przez nich kapitału powodował ferment antyżydowski i powstawanie obaw o opanowanie urzędów przez nich. Powodem był też fakt, że często posiadali oni liczniejsze potomstwo niż chrześcijańscy mieszkańcy miast byłej Polski. Istniały obawy o przejęcie dominacji przez Żydów jeśli chodzi o populację miast. Do niechęci skłaniało też nie integrowanie się części Żydów z otaczającym ich środowiskiem polskim. Często nawet żydowskie zakłady pracy były zorganizowane w specyficzny sposób, uwzględniający żydowską kulturę. Przestrzegano tego by pracownicy nie golili bród oraz na początku pracy często odmawiano modlitwy żydowskie. Przez te zwyczaje dziwne dla ludności pochodzenia polskiego, w społeczeństwie zaczął istnieć obraz Żyda jako osoby obcej, posiadającej odmienny język i obyczaje. Podział ten też występował w innych miastach byłej Polski³⁶.

Działalność antysemitką wspierano szczególnie pod zaborem rosyjskim, nakłaniano tam ludność pochodzenia polskiego do wrogiej postawy wobec Żydów. Ta działalność była na

32 A. Bukowska, op. cit. s. 23,

33 K. Gebert, op. cit., s. 54,

34 J. Tomaszewski, op. cit., s. 10-11,

35 Z. Borzemińska, A. Żbikowski, *Dzieje Żydów w Polsce – ideologia antysemita 1848-1914*, Warszawa 1994, s.13,

36 H. Haumann, op. cit., s. 227-228,

rękę carowi Mikołajowi II. Próbowano inspirować w zaborze rosyjskim podobne rozruchy jakie miały miejsce na terenie Rosji w 1881 roku³⁷.

W byłej Polsce występował proces polaryzacji środowiska żydowskiego. Istniały coraz większe różnice między stanem posiadania poszczególnych Żydów. W Warszawie to oni stawali się najbardziej wpływową warstwą. Zajmowali się operacjami finansowymi, wyczuwali często moment wzrostu wartości waluty i przy korzystnym dla siebie kursie dokonywali jej sprzedaży dla ludności a także dla rządów i dworów książęcych³⁸.

Mimo to wśród polskich Żydów postępował proces pauperyzacji. Ubożenie środowisk żydowskich postępowało od końca XIX wieku. Procent bezrobotnych wśród Żydów dochodził nawet do 50 %. Za czasów rozbiorowych, pod zaborem rosyjskim władze rosyjskie wprowadzały szykany wobec Żydów. Utrudnienia te często uniemożliwiały im normalne funkcjonowanie. Argumentowano takie postępowanie tym, że Żydzi współpracują z niemieckim rządem. Zabroniono im na przykład wstępu do niektórych miejsc w Warszawie z powodu „nieeuropejskiego” wyglądu. Także po odzyskaniu niepodległości przez Polskę wrogość wobec Żydów nie słabła. W roku 1920 opublikowano w Polsce Protokoły Mędrców Syjonu. Polacy Żydom zarzucali bycie współpracownikami Bolszewików oraz Niemców³⁹.

Inaczej zachowywała się mniejszość żydowska w Czechach i na Morawach gdzie postępował proces asymilacji Żydów. Największe skupiska ich, podobnie jak w byłej Polsce, znajdowały się w wielkich miastach tak jak Praga. Nie było jednak zgody na dowolność ich osiedlania się, istniały określone dzielnice, gdzie zezwalano im na osiedlenie. Stan ten trwał do 1867 roku, kiedy to nadano im równouprawnienie z Czechami. Postępujący proces industrializacji w Czechach sprzyjał ich asymilacji. Żydzi pełnili ważną rolę w rozwoju przemysłu, stąd też im było tutaj łatwiej się wtopić w czeskie społeczeństwo⁴⁰. Ostatecznie jednak i tu doszły do głosu ruchy antysemickie. Powodem była rosnąca popularność partii nacjonalistycznych. Głównymi dwoma obozami przeciwnymi Żydom byli „Młodocześi” oraz Czeska Partia Narodowych Socjalistów. Żydów w Czechach kojarzono często z narodem niemieckim i na tle nienawiści do Żydów oraz Niemców doszło pod koniec XIX wieku do rozruchów, z powodu niedopuszczenia do korespondencji językowej w dwóch językach, niemieckim i czeskim. Dało to pretekst do występowania propagandy antyżydowskiej na terenie Czech. Nastroje wrogie Żydom występowały na terenie Czech i Moraw jeszcze przez długi okres⁴¹.

37 Z. Borzumińska, E. Świdorska, A. Żbikowski, *Dzieje Żydów w Polsce XIX wiek*, Warszawa 1994, s.12,

38 H. Haumann, op. cit., s. 228,

39 Ibidem, s. 135-228,

40 Ibidem, s. 215-216,

41 H. Haumann, op. cit., s. 209-211,

Na terenach zamieszkałych przez ludność niemiecką przed ogłoszeniem Deklaracji Balfoura aktywności nabrała partia znana jako Liga Antysemitów. Twór ten założony w 1879 roku przez Wilhelma Marra deklarował założenie ruchu politycznego zwalczającego Żydów i propagowanie wśród społeczeństwa nastrojów antysemitów. Zarzucał on im działanie w sposób zorganizowany, narzucający innym swój sposób bycia. Wilhelm Marr mówił o konieczności przeciwstawienia się żydowskiej ekspansji. Jednocześnie władze państwowe Niemiec od początku XVIII wieku prowadziły politykę mającą na celu naturalizację Żydów. Kierowano ich do pracy na roli oraz w przemyśle. Próbowano poddać ich ogólnej jurysdykcji sądów, zakazywano nakładania rabinom klątw religijnych⁴². Wśród Niemców od początku XIX wieku utrzymywały się stale nastroje antysemitów. Istniała zbiorowa psychoza, z której wynikało przekonanie opinii publicznej dokonywania przez Żydów mordów rytualnych na katolikach i ich dzieciach. Takie poglądy głosiły nawet poważne poczytne gazety niemieckie. Szerzyły się obawy o powiększanie się wpływów żydowskich w Niemczech. Mówiono coraz częściej o dążeniach do władzy środowisk żydowskich. W Niemczech w tych czasach istniały różne środowiska żydowskie. Zamieszkiwali tam częściowo już zasymilowani Żydzi niemieccy oraz napływowi Żydzi wschodni „Ostjuden”. Najczęściej o diametralnie innym codziennym sposobie bycia niż ludność miejscowa. Wschodni Żydzi o wiele bardziej obnosili się ze swoją religijnością niż miejscowi Żydzi niemieccy. Podział na Żydów wschodnich i zachodnich zauważało także środowisko żydowskie. Do „Ostjuden” zaliczano Żydów zamieszkałych na terenach byłej Polski, republik nadbałtyckich, terenie zaboru rosyjskiego, Węgrzech oraz wschodnich prowincjach Rumunii. Ich cechą charakterystyczną dla zachodnich Żydów, była słaba asymilacja z lokalnymi społecznościami oraz posługiwanie się językiem jidysz⁴³.

Wrogość wobec Żydów niemieckiego społeczeństwa dodatkowo powiększyła się po okresie I wojny światowej kiedy niechętnie patrzono na każdego cudzoziemca, który odbierał miejscowemu Niemcowi pracę. To właśnie Niemczech na początku XIX wieku utworzył się obecny antysemityzm w swojej nowoczesnej formie⁴⁴.

Na początku XIX wieku Niemcy zamieszkiwało oficjalnie 564,4 tysięcy Żydów, w tym 85,5 klasyfikowano jako „Ostjuden”, czyli Żydów wschodnich posiadających dodatkowo obywatelstwo jednego z państw wschodniej Europy, najczęściej stamtąd przybyłych. Największym skupiskiem Żydów wschodnich był Berlin – 43,8 tysięcy Żydów, w tym około

42 R. Szuchta, P. Trojański, *Holokaust – zrozumieć dlaczego*, Warszawa 2006, s. 84,

43 S. Friedlander, *Nazistowskie Niemcy i Żydzi 1939 – 1945*, Warszawa 2010, s. 36,

44 J. Tomaszewski, op. cit., s. 11-13,

17,4 tysiąca posiadało pochodzenie polskie⁴⁵.

Pozytywne nastawienie do mniejszości żydowskiej wykazywali mieszkańcy Węgier. Warstwy wpływowe w tym kraju, postulowały o równouprawnienie Żydów już od połowy XIX wieku. Pomysł poparło zgromadzenie narodowe w Budapeszcie. Dnia 13 marca 1848 roku zaproponowało ono inicjatywę nadania równych uprawnień Żydom podobnych jak i reszcie obywateli z racji ich wkładu w walkę o niepodległość Węgier. Ustawę przeprowadzono pozytywnie przez głosowanie, wkrótce jednak parlament został rozwiązany. Równouprawnienie Żydów i Węgrów zostało ostatecznie nadane w 1876 konstytucją monarchii Austro – Węgier, równouprawnienie wyznaniowe zaś w 1895 roku. Fakty te sprawiły, iż Węgry stały się miejscem osadnictwa żydowskiego do czasu I wojny światowej. Mniejszość żydowska rozrosła się w szybkim tempie z osiemdziesięciu tysięcy osób do prawie miliona osób⁴⁶.

Zachodnia Europa zdawała sobie sprawę z upośledzonej pozycji ludności żydowskiej jaką ona posiada w większości krajów Europy. W związku z czym wysunięto postulat zainteresowania się losem środowisk żydowskich. Dalekowzroczni politycy widzieli w gorszej pozycji Żydów w Europie, widmo pogrążenia się Europy w krwawej rewolucji komunistycznej, w której znaczną rolę mogą mieć Żydzi. Efektem współpracy brytyjsko – żydowskiej była Deklaracja Balfoura opublikowana w 1917 roku. Zawierała ona obietnicę zobowiązania się brytyjskiego rządu do wsparcia w utworzeniu na terytorium Palestyny żydowskiego osadnictwa. Deklaracja ta miała na celu uzyskanie wsparcia ze strony środowisk żydowskich by wygrać I wojnę światową. Można ją uznawać jako element taktyki politycznej rządu brytyjskiego⁴⁷.

Brytyjski rząd wydał oświadczenie prezentujące cele polityki brytyjskiej w Palestynie. Opublikowano je w postaci listu Lloyda George'a do Nataniela Rotszylda 2 listopada. Tydzień później brytyjski „Times” opublikował jej treść:

„(...) Z wielką przyjemnością przekazuję Panu, w imieniu rządu Jego Królewskiej Mości, następującą deklarację sympatii z żydowskimi aspiracjami syjonistycznymi, która została przedłożona Gabinetowi, i przezeń przyjęta. Rząd Jego Królewskiej Mości życzliwie spogląda na ustanowienie w Palestynie ogniska narodowego dla narodu żydowskiego, i doloży najlepszych starań, by ułatwić osiągnięcie tego celu, przy jasnym zrozumieniu, że nie zostanie uczynione nic, co mogłoby uszczuplić obywatelskie i religijne prawa istniejących w Palestynie społeczności nieżydowskich, czy też prawa i status polityczny Żydów w

45 Ibidem, s. 19,

46 H. Haumann, op. cit., s. 201-204,

47 J. Piotrowski, op. cit., s. 26,

*jakimkolwiek innym kraju (...)*⁴⁸.

Deklarację Balfoura ogłoszono z powodu zmobilizowania opinii żydowskiej w USA i Rosji do popierania państw ententy w czasie I wojny światowej. Na takim stanowisku stał Lloyd George – premier Wielkiej Brytanii. Miało to znaczenie propagandowe dla środowisk żydowskich krajów zaabsorbowanych wojną. Treść została opublikowana na parę dni przed wybuchem w Rosji Rewolucji Październikowej. Miała uspokoić środowiska żydowskie w Rosji i odwieść je od wspierania Bolszewików. Tak uzasadniał to Lloyd George. Deklaracja odniosła skutek w świecie żydowskim, odwiodła część Żydów od wspierania środowisk komunistycznych. Wraz ze zbliżaniem się do czasów II wojny światowej coraz więcej żydowskiej inteligencji odwracało się od idei komunistycznych i swój wysiłek kierować zaczęło w stronę syjonizmu. Patronat brytyjski nad osadnictwem Żydów w Palestynie był celowym zagranem przeciw komunizmowi, powodem był fakt że w latach dwudziestych XX wieku Żydzi stanowili najbardziej liczną mniejszość etniczną w strukturach partyjnych oraz także w komunistycznych służbach bezpieczeństwa w Rosji⁴⁹. Do działalności dyplomatycznej przeciw komunistom kraje Europy zachodniej, skłaniało że idee komunistyczne zyskiwały poparcie nie tylko wśród inteligencji w Rosji i na Ukrainie. Rozszerzanie się rewolucji komunistycznej na kraje zachodniej Europy stawało się realną groźbą dla obecnych rządów europejskich. Mieszkaniec Charkowa w Ukrainie, opisuje że miejscowa ludność żydowska na wieść o obaleniu cara i utworzeniu w Piotrogradzie Rządu Tymczasowego dopuszczała się scen przemocy na miejscowej inteligencji. Chciano uniknąć podobnego scenariusza na zachodzie Europy⁵⁰.

Już dużo wcześniej państwa europejskie upatrywały możliwości przeciwstawienia się zagrożeniu ze strony rewolucji bolszewickiej w Rosji. W czasie I wojny światowej państwa sprzymierzone brały nawet pod uwagę możliwość porozumienia się z Niemcami w celu utworzenia frontu przeciw Bolszewikom. Ze strony Francji i Wielkiej Brytanii rozważano możliwość udzielenia im wsparcia po zawarciu pokoju, w celu utworzenia przez Niemcy frontu przeciwko nim. Miano zawrzeć tymczasowy pokój z państwami centralnymi i uderzyć dodatkowo na Bolszewików siłami armii polskiej, czeskiej, rumuńskiej, greckiej oraz fińskiej. Ogłoszenie Deklaracji Balfoura było próbą pozbawienia Bolszewików wsparcia ze strony sfrustrowanych środowisk żydowskich⁵¹.

Deklaracja Balfoura zawierała w sobie zgodę na utworzenie skupiska narodowego

48 J. A. Balfour, Deklaracja Balfoura, Londyn 1917, str.1,

49 Y. Slezkine, op. cit, s. 174-244,

50 M. Bron, Początek i ciąg dalszy, Warszawa 2003, s. 15-17,

51 J. Kędzierski, Dzieje Anglii – lata 1830 – 1939, Wrocław 1986, s. 460 – 461,

Żydów w Palestynie. Wielka Brytania pozytywnie wyraża się w niej o dążeniach ruchu syjonistycznego do utworzenia osadnictwa w Palestynie, jedynym warunkiem było nie naruszanie praw obywatelskich innych społeczności zamieszkujących pierwotnie te tereny⁵². Nie mówiono tu o utworzeniu pełnoprawnego państwa żydowskiego lecz użyto terminu „ogniska narodowego”. Uchwalenie tej deklaracji zbiegło się z początkiem migracji żydowskich do Palestyny. Była ona przejawem uznania na arenie międzynarodowej dążeń Żydów do utworzenia własnego państwa. Proces ten następował już od lat osiemdziesiątych XIX wieku. Żydzi migrujący liczyli na wydostanie się z Europy i spróbowania nowej jakości życia, bez odczuwania prześladowań na tle rasowym. Oprócz chęci emigracji występowała solidarność Żydów pozostałych na miejscu w Europie z emigrantami do Palestyny. W okresie tym do początku XIX wieku wyemigrowało już z samej Rosji około milion Żydów. Byli to głównie rzemieślnicy i rolnicy, powodem był kryzys jaki dotknął tę branżę w Rosji. Oprócz Palestyny głównymi miejscami migracji Żydów były tereny Stanów Zjednoczonych Ameryki, Kanada, Argentyna i Wielka Brytania⁵³.

Wsparcie angielskie dla utworzenia na terytorium Palestyny ogniska żydowskiego wynikało też z pomocy, którą uzyskała Anglia w czasie I wojny światowej od Żydów, tworzących Legion Żydowski u boku Wielkiej Brytanii. Dodatkowym powodem było to, że Królestwo Brytyjskie obawiało się usamodzielnienia świata arabskiego, że wymknie się on spod kontroli. Wielka Brytania także chciała zabezpieczenia sobie drogi morskiej do Indii⁵⁴. Przyszłe państwo palestyńskie miało stanowić brytyjski bastion chroniący Kanał Sueski od strony wschodu⁵⁵.

Deklaracja Balfoura dodatkowo była ważnym atutem by na forum Ligi Narodów oddać mandat Palestyny Wielkiej Brytanii. Z zarządu brytyjskiego wykluczono jednak terytorium Transjordanii, mimo sprzeciwów żydowskich⁵⁶. Dodatkowo Brytyjczycy uzyskali od Chaima Weizmanna, przewodniczącego Światowej Organizacji Syjonistycznej technologię wytwarzania acetonu, materiału potrzebnego przy produkcji materiałów wybuchowych dla celów wojennych⁵⁷.

Przydzielenie mandatu rozpoczęło trzydziestoletni okres panowania brytyjskiego w regionie. Do lipca 1920 roku sprawowano tam rządy wojskowe, następnie władzę przejęła administracja cywilna. Formalną uchwałę w tej sprawie Liga Narodów przyjęła 29 września

52 A. Bukowska, op. cit., s. 22,

53 H. Haumann, op. cit., s. 188,

54 A. Bukowska, op. cit., s. 18,

55 W. Fijałkowski, op. cit., s. 98,

56 D. Bensimon, E. Errara, op. cit., s. 227,

57 K. Gebert, op. cit., s. 53-54,

1923 roku. Deklaracja Balfoura osiągnęła cele zakładane wcześniej przez Herzla, zapewniała o wsparciu na arenie międzynarodowej dla prowadzenia żydowskiego osadnictwa na terenie Palestyny. Dla realizacji celów tej deklaracji konieczne jednak było by Wielka Brytania wygrała wojnę z państwami centralnymi⁵⁸.

ROZDZIAŁ II.

ŻYDZI W PALESTYNIE W LATACH 1918 - 1939.

Palestyna to obszar niewielki, liczący 27 009 km², dla porównania swą wielkością przekracza on blisko dwukrotnie obszar obecnego województwa lubuskiego. Swoim kształtem przypomina wydłużony klin, jej długość z północy na południe wynosi 430 kilometrów zaś szerokość od 117 do 60 kilometrów. W jej wewnętrznej części znajduje się pasmo górskie, tu właśnie znajdują się święte miejsca trzech religii monoteistycznych – judaizmu, chrześcijaństwa oraz islamu: Jerozolima, Hebron oraz Nazaret. Wschodnią granicę

58 A. Chojnowski, J. Tomaszewski, op. cit., s. 13,

Palestyny tworzy Rów Jordanu z rzeką Jordan. Rów Jordanu znajduje się na obszarze przylegającym od jeziora Hule i Tyberiadzkiego w Palestynie, do obszaru Morza Martwego. Jest on najniższą położoną depresją na świecie – 392 metry poniżej poziomu morza¹.

Terytorium Palestyny stało się terenem powiększającej się migracji żydowskiej. Jeszcze w połowie XIX wieku na jej terytorium można było się doliczyć około pół miliona osób, z czego ludność żydowska stanowiła 20-30 tysięcy, składając się na 5-7 % ludności. Do końca XIX wieku ludność żydowska powiększyła się do 50 tysięcy ludzi².

Wraz z podjęciem przez Światową Organizację Syjonistyczną pomysłu osadnictwa w Palestynie, skierowano się do Władz Brytyjskich o zgodę na utworzenie na tym terenie żydowskich osad. Następnie idee tą zaprezentowano na forum Ligi Narodów, spotkała się ona z aprobatą³.

Utworzenie Żydowskiego Funduszu Narodowego zaproponowano na kongresie syjonistycznym w 1897 roku. Wykupioną ziemię oddawano w dzierżawę Żydom na okres do 49 lat. Gospodarstwa rolne powstałe na terenie ziem należących do agencji żydowskiej, po ewentualnym wyjeździe gospodarza poza teren Palestyny wracały z powrotem pod zarząd agencji, co zapewniało ciągłość trwania gospodarstwa rolnego w sytuacji kryzysowej⁴.

Wcześniej w XIX wieku z inicjatywą utworzenia osadnictwa żydowskiego z Palestynie wystąpił w 1834 roku rabin syryjski Jehuda Alkalai. Powstawanie pierwszych osiedli żydowskich na terenie Palestyny można datować na rok 1854, kiedy to włoski żyd Mojżesz Chaim Montefiore podjął się osadnictwa w okolicach miejscowości Safad⁵.

Tworem pośrednim między jego inicjatywą a Światową Organizacją Syjonistyczną było utworzone w 1881 roku Żydowskie Stowarzyszenie Kolonizacyjne. W roku 1900 jego nazwę zmieniono na Palestyńsko – Żydowskie Stowarzyszenie Kolonizacyjne.

W wyniku deklaracji Arthura Jamesa Balfoura, ministra spraw zagranicznych Wielkiej Brytanii z dnia 02 listopada 1917 r., który proklamował utworzenie na terenie Palestyny osadnictwa żydowskiego, do Palestyny mogła wyemigrować spora liczba osób powiązana z ruchem syjonistycznym⁶.

Terytorium Palestyny było pierwotnie zamieszkałe przez Arabów oraz znajdowało się pod zarządem Imperium Tureckiego. W czasie I wojny światowej Turcy opowiedzieli się po stronie państw centralnych. W związku z ich przegraną państwa ententy były zainteresowane

59 A. Bukowska, op. cit., s. 9,

2 J. Piotrowski, op. cit., s. 40,

3 Ibidem, s. 18,

4 I. S. Abdalla, Arabowie i Żydzi, Warszawa 1972, s. 31,

5 A. Chojnowski, Tomaszewski J., op. cit., s. 9,

6 I. S. Abdalla, op. cit., s. 31,

podziałem jej terytorium po wygraniu I wojny światowej⁷.

Rządy Brytyjczyków w Palestynie przypadają na okres od 17 listopada 1917 roku, kiedy to wojska brytyjskie wyparły z tego terytorium Turków. Imperium Otomańskie w walce z Brytyjczykami wspierali Niemcy oraz Austriacy⁸. Siły sprzymierzone z Brytyjczykami Palestynę w 1917 roku opanowały wojskami, które składały się z oddziałów brytyjskich, hinduskich, egipskich oraz wzmocnionego batalionu piechoty żydowskiej⁹.

Obszar Palestyny był w latach 1517- 1918 pod panowaniem Imperium Osmańskiego. Oprócz ziem Palestyny na obszar ten składały się także Syria, Liban oraz Transjordania. Wpływy brytyjskie na Bliskim Wschodzie istniały już dużo wcześniej, a dokładnie od 1875 roku, kiedy to Brytyjczycy przejęli zarząd nad Kanałem Sueskim. Pozwoliło to na poszerzenie swoich wpływów w Egipcie. Terytorium Egiptu stanowiło główną bazę wojsk brytyjskich na Bliskim Wschodzie podczas I wojny światowej¹⁰. Wojska brytyjskie przed opanowaniem Palestyny w 1917, grupowały się do ataku na Palestynę, w Egipcie, w rejonie wsi Rafa¹¹. Zajęcie Egiptu miało na celu od samego początku opanowanie Kanału Sueskiego, gdyż mimo położenia terytorium Egiptu, okupacja Anglików wiązała się z poszerzeniem wpływów w Zarządzie Towarzystwa Kanału Sueskiego¹². Późniejsze opanowanie Palestyny było częścią większego brytyjskiego planu wyparcia z Bliskiego Wschodu Turków i państw ich wspierających. Przez cały okres pierwszej wojny światowej Brytyjczycy prowadzili ze zmiennym szczęściem walki z Imperium Osmańskim na Bliskim Wschodzie¹³.

Palestyna była obszarem ubogim w bogactwa naturalne, podstawę gospodarki stanowiło będące na prymitywnym poziomie miejscowe rolnictwo¹⁴. Brytyjczycy stopniowo opanowali Gazę, wybrzeże Morza Śródziemnego, a następnie Jaffę. Wkroczenie brytyjskich wojsk do Jerozolimy nastąpiło 9 grudnia 1917 roku. Następnie forum Ligi Narodów przydzieliło Wielkiej Brytanii mandat uprawniający do zarządzania regionem z dniem 29 września 1923 roku. Oprócz Palestyny otrzymali też oni Jordanię i Irak. Wcześniej już z myślą o wyparciu miejscowych wojsk tureckich władze brytyjskie wyraziły zgodę na

7 A. Czubiński, W. Olszewski, *Historia Powszechna 1939-1997*, Poznań 1998, s. 220,

60 8 J. D. Grainger, *The Battle for Palestine 1917*, Woodbridge 2006, s. 1- 3

8 9 A. Czubiński, W. Olszewski, op. cit., s. 98,

9 10 J. Wallach, J. Wallach, *Arafat w oczach przyjaciół i wrogów*, Warszawa 1991, s. 36,

61 11 J. D. Grainger, op. cit. s. 3,

1 2 W. Fijałkowski, op. cit. s. 82,

62 13 J. D. Grainger, op. cit. s. 1-59,

1 4 J. Piotrowski, op. cit., s. 12-13,

powstanie żydowskiego regularnego oddziału wojskowego skupionego przy armii brytyjskiej. Inicjatorem tego pomysłu był Żabotyński, a utworzony przez niego 38 batalion fizyliarów został skierowany do Palestyny¹⁵.

Mandat brytyjski powierzał zarządzanie terytorium Palestyny rządowi brytyjskiemu. Został on przydzielony Wielkiej Brytanii podczas obrad w San Remo 25 kwietnia 1920 roku, gdzie nałożono na nią obowiązek wprowadzenia w życie założeń Deklaracji Balfoura¹⁶. Nowa władza miała zapewnić rozwój ekonomiczny w regionie. O nowym zarządcy powiedziano, że w żaden sposób jego polityka nie może prowadzić do podporządkowania sobie na stałe terytorium Palestyny. Władze miały prowadzić politykę stabilizacji w Palestynie oraz przeciwdziałać dalszej eskalacji konfliktu arabsko – żydowskiego¹⁷.

Podjęto się próby rozmów z miejscowym przywódcą arabskim emirem Fajsałem. Doszło z nim do porozumienia, co do jednolitego stanowiska podczas konferencji wersalskiej kończącej I wojnę światową oraz zawarto deklarację o współpracy w sprawie wspólnego rozwoju państwa palestyńskiego. Natomiast cele nowej administracji na miejscu w Palestynie były takie by określić następnie rozmiary migracji żydowskiej, utworzyć samorząd, nadać nowy system prawny i utrzymać na miejscu porządek do czasu objęcia z powrotem rządów w regionie przez pierwotnych mieszkańców¹⁸.

W maju 1918 roku do Jerozolimy przybył Weizmann, przewodniczący Światowej Organizacji Syjonistycznej. Organizacja na miejscu miała pełnić funkcję żydowskiego rządu przy patronacie Brytyjczyków¹⁹. Celem ruchu syjonistycznego nie było gwałtowne stworzenie od podstaw państwa żydowskiego, lecz stopniowa ewolucja ruchu osadniczego Żydów, poprzez utworzenie ogniska narodowego, a następnie utworzenie pełnoprawnego państwa. Weizmann wkrótce po ogłoszeniu Deklaracji Balfoura oświadczył, że na początek działalności należy sobie postawić dość skromne cele by wykonać je jak najlepiej. Ta taktyka powolnego rozwoju miała skłonić do przychylności rząd brytyjski²⁰.

Pomysłowi budowy organizmu na kształt państwa sprzyjał fakt że na początku XX wieku ulegało rozpadowi Cesarstwo Austro – Węgierskie i Imperium Osmańskie, a wiele

1 5 A. Chojnowski, J. Tomaszewski, op. cit., s. 13,

1 6 J. Piotrowski, op. cit., s. 19,

1 7 K. Gebert, op. cit., s. 56-57,

1 8 A. Chojnowski, J. Tomaszewski, op. cit., s. 31,

1 9 K. Gebert, op. cit., s. 56-57,

1 20 E. S. Shapiro, Żydzi i polityka amerykańska, [w:] Arabowie i Żydzi, red. I. Lasota, Nowy Jork 1990, s. 73,

ludów Europy walczyło o niepodległość. Treść Deklaracji Balfoura zwiększyła prestiż ruchu syjonistycznego na świecie oraz stanowiła międzynarodowe uznanie dążeń tego ruchu. Dzięki niej ruch syjonistyczny stał się z chwilą ujawnienia Deklaracji Balfoura rozpoznawalny w Europie, zyskał także poważanie na arenie międzynarodowej²¹.

Wcześniej już pomysł utworzenia przyszłego państwa izraelskiego na terytorium Palestyny padł na VII kongresie Organizacji Syjonistycznej w 1905 roku. Odrzucono wtedy kategorycznie projekt kolonizacji Ugandy i postanowiono ograniczyć się jedynie do prac nad osiedleniem Palestyny²².

Już na początku XX wieku działacze znajdujący się w diasporze żydowskiej w Europie uruchomili inicjatywę, mającą na celu zbieranie funduszy mających posłużyć do wykupienia ziem znajdujących się w Palestynie. Grunty, które miano wykupić miały stać się własnością narodową. Instytucję która miała się tym zająć, nazwano Keren Kajemiet le-Israel (Żydowski Fundusz Narodowy)²³.

Program organizacji syjonistycznej zawierał się w popieraniu osadnictwa żydowskich robotników rolnych i przemysłowych w Palestynie, organizowanie Żydów w społeczności lokalne oraz na szczeblu krajowym, umacnianie świadomości narodowej Żydów i podjęcie starań o uzyskanie zgody opinii międzynarodowej na utworzenie przyszłego państwa żydowskiego²⁴. Pomysł utworzenia organizmu na kształt państwa żydowskiego zyskał poparcie znacznej części społeczności żydowskiej w Europie. Żydzi uważali, że dopóki nie utworzą własnego ogniska narodowego gdzie oddziaływaliby oni znaczną rolę, nie będą poważani na arenie międzynarodowej²⁵.

Dużo wcześniej Herzl, nieświadomy rzeczywistości jaka później zastała jego naród w Palestynie śmiało sądzić, iż żydowskie osadnictwo przyniesie Arabom i Żydom obopólne korzyści. Żydzi mieli przynieść miejscowym postęp technologiczny, a przyszły Izrael miał być buforem między terytorium zachodu i wschodu²⁶. Herzl mimo rasowej odrębności, którą przypisywał Żydom, wiązał ich z kulturą europejską²⁷. Z czasem ich działalność na terenie Palestyny wspierana przez ruch syjonistyczny doprowadziła do konfliktu z

1 21 J. Piotrowski, op. cit., s. 26,

1 22 A. Bukowska, op. cit., s. 18,

2 3 D. Bensimon, E. Errara, op. cit., s.26-31,

2 4 A. Bukowska, op. cit., s. 14,

6325 M. Bron, op. cit. S. 33-35,

2 6 D. Bensimon, E. Errara, op. cit., s.28,

2 7 I. S. Abdalla, op. cit., s. 28,

niepodległościowymi dążeniami Arabów.

Osadnictwo żydowskie w Palestynie zbiegło się z prześladowaniami Żydów w Europie i następowało na skutek tych represji. Prześladowania te powstawały na tle rasowym. Początków antysemityzmu w Europie w XX wieku można upatrywać w procesie industrializacji jaki Europa przechodziła. Miejscowa ludność z Europy zauważała różnice jakie ją dzieliły od bogatej części żydostwa, następnie swój negatywny stosunek przenosiła na resztę społeczności żydowskiej, mimo że najczęściej nie była ona majątna. Niechęć dodatkowo potęgowały różnice obyczajowe i religijne. Miało to oddźwięk w aktach przemocy w Europie²⁸.

Obawy środowiska żydowskiego przed prześladowaniami w Europie na początku XX wieku można przedstawić na podstawie spisu powszechnego, jaki się odbył w roku 1921 i 1930 w Czechosłowacji. Narodowość żydowską zadeklarowało wtedy około 140 tysięcy ludności, co innego mówiły deklaracje wyznaniowe, które mówiły o 350 tysiącach obywateli Czechosłowacji deklarujących wiarę w judaizm. Świadczyć to może już wtedy o przekonaniu ludności żydowskiej że nie warto ujawniać swojego pochodzenia, gdyż może grozić to represjami ze strony władz. Proces podporządkowania Czechosłowacji Trzeciej Rzeszy w latach 1938-1939 doprowadził do tego, że Czechosłowacja była państwem podporządkowanym hitlerowskiemu Niemcom. Nakłoniło to do dalszego obrania kursu antysemickiego przez władze państwowe. Podobnie było w innych krajach gdzie sięgały wpływy polityki Adolfa Hitlera. Prowadzona w Europie polityka hitlerowców doprowadziła do tego, że migracja ludności żydowskiej do Palestyny nabierała niespotykane dotychczas rozmiary. Szczególnie nasiliła się bezpośrednio przed II wojną światową. Dochodziło do emigracji z Rzeszy Niemieckiej Żydów, którzy stracili majątek wskutek działalności hitlerowców, często były to osoby dobrze wykształcone. Te osiedlając się na terenie Palestyny, żeby się utrzymać podejmowały się różnych zajęć, a z powodu kultywowania na miejscu w Palestynie swojej dotychczasowej obyczajowości pozostawali przedmiotem drwin pozostałej ludności żydowskiej.

Masowe przesiedlenia z Niemiec doprowadziły do zmiany proporcji etnicznych w Palestynie, gdzie w okresie II wojny światowej odsetek ludności żydowskiej zaczął już wynosić 33% ogółu zamieszkałych²⁹.

2 8 H. Haumann, op. cit., s. 215,

2 9 A. Chojnowski, J. Tomaszewski, op. cit., s. 24,

Pierwsze dekady XX wieku w wielu krajach Europy upływały pod znakiem prześladowań Żydów. W Czechosłowacji Josef Tiso (1887 – 1947) ksiądz katolicki, obejmując rządy w Czechach doprowadził do wprowadzenia ustawodawstwa antyżydowskiego. Podobna sytuacja zaistniała na Węgrzech gdzie w 1920 roku wprowadzono ustawę ograniczającą możliwość studiowania przez Żydów na węgierskich studiach wyższych. Polityka ta doprowadzała do zmiany wyznania na rzymskokatolickie wśród Żydów mających zamiar nie podejmować emigracji, w celu unikania represji. To właśnie lata trzydzieste XX wieku można uznać za typowe w Europie środkowej i wschodniej lata represji wobec Żydów, które zmuszały do emigracji lub prób asymilacji ludność żydowską. Antysemityzm w tych latach był inspirowany przez władze III Rzeszy w związku z dojściem do władzy Adolfa Hitlera. Jednocześnie wśród Żydów w Europie zaczęły panować poglądy domagające się ustawowego równouprawnienia³⁰.

Po objęciu mandatu przez Brytyjczyków w 1917 uchwała Ligi Narodów podjęta w 1923 roku zaleciła Wielkiej Brytanii budowę siedziby narodowej Żydów na terytorium Palestyny i Jordanii z zachowaniem praw ludności rdzennie miejscowej. Początkowo organem nadzorczym dla tej inicjatywy była Światowa Organizacja Syjonistyczna³¹.

Z powodu wcześniej opublikowanej Deklaracji Balfour'a na okres brytyjskiego panowania w Palestynie przypadł czas największej migracji Żydów do Palestyny. W 1922 roku liczba żydowskich osadników w Palestynie wynosiła 83,8 tysięcy, by w 1944 roku wynieść 528,7 tysięcy³². Rozmiary emigracji rosły zależnie od tego jak przedstawiała się sytuacja na arenie międzynarodowej, a także na miejscu w Palestynie.

Zgodnie z zaleceniami Konwencji Ligi Narodów ludność miejscowa pod rządami zarządcy mandatowego miała stopniowo dojrzewać do objęcia samodzielnej władzy w regionie. Brytyjski zarządca był zobowiązany do rozwijania lokalnego samorządu, zabezpieczenia praw cywilnych i religijnych ludności.

Rok 1925 przyniósł rozłam w ruchu syjonistycznym. Powstał ruch radykalny na czele z Włodzimierzem Żabotyńskim. Zarzucali oni Światowej Organizacji Syjonistycznej zbyt opieszale działanie, a jej program za zbyt mało radykalny. Posuwali się oni do działań bardzo radykalnych, zarzucano im także eliminację niewygodnych im przeciwników politycznych³³. Powołali oni do działania organizacje paramilitarne, zaczęły działalność terrorystyczną oraz podjęły rozmowy z polskim rządem na temat udzielenia pożyczek i

230 H. Haumann, op. cit., s. 215 - 217,

2 31 A. Chojnowski, J. Tomaszewski, op. cit., s. 13,

2 32 Ibidem, s. 20,

64 33 M. Bron, op. cit., s. 60,

wspieraniu w szkoleniu grup bojowych. Spodziewano się napływu na terytorium Palestyny polskich Żydów³⁴.

Rozwój osadnictwa wiązał się ściśle z udzielaniem certyfikatów wydawanych przez Władze Brytyjskie na rzecz Światowej Organizacji Syjonistycznej. Rozmiary migracji zależały dodatkowo od obecnej sytuacji w Palestynie oraz w krajach z których migrowano. Istniała także migracja nielegalna w kierunku Palestyny, w latach trzydziestych XX wieku liczyła ona nieco ponad 30 tysięcy osób. Szczególnie nasiliła się przed II wojną światową³⁵. Głównymi trasami po których nielegalnie docierali Żydzi do Palestyny była granica syryjsko – palestyńska oraz morska³⁶.

Rządy brytyjskie w Palestynie spotykały się z negatywnym podejściem części opinii międzynarodowej. Dochodziły protesty z Iraku i Syrii. W 1921 roku miał miejsce kongres syryjsko - palestyński w Genewie, domagał się on zniesienia mandatu brytyjskiego w Palestynie. Na posiedzeniu kongresu podjęto decyzję o wystosowaniu protestu do Ligi Narodów i rządu brytyjskiego wobec faktu brytyjskiego panowania na terytorium Palestyny. Działania jednak nie przyniosły zamierzonych skutków jakim by było usunięcie administracji brytyjskiej. Władze brytyjskie ograniczyły się jedynie do wystosowania memorandum w którym brytyjski minister wygłosił że utworzenie państwa żydowskiego w Palestynie wchodzi w grę bez zajmowania na ten cel całego terytorium Palestyny, imigracja żydowska będzie zachowana na rozsądnym poziomie oraz Żydzi nie będą uczestniczyli w rządzeniu Palestyną³⁷.

Początek palestyńskich partii politycznych i innych podobnych organizacji reprezentujących Arabów można datować na lata dwudzieste XX wieku. Zaczął wtedy działalność Narodowy Kongres Palestyński reprezentujący na zewnątrz wobec Rządu Brytyjskiego. Wywierał on naciski na władze mandatowe w celu utworzenia rządu narodowego w Palestynie. Między kolejnymi posiedzeniami kongresu obradował w sposób ciągły Komitet Wykonawczy Kongresu Palestyńskiego. Dnia 4 kwietnia 1924 roku przewodniczący Komitetu wygłosił on przemówienie na temat dążeń i polityki Palestyńczyków na najbliższe lata.

„ (...)Nie chcemy być rządzeni przez nikogo, ani przez Anglików, ani przez Turków. Chcemy być niezależni i wolni w naszym kraju. Chcemy mieć niepodległy rząd wyłoniony z ludu, który otrzyma swą władzę od ludu za pośrednictwem parlamentu, wybranego i

3 4 A. Czubiński, W. Olszewski, op. cit., s. 221,

3 5 A. Chojnowski, J. Tomaszewski, op. cit., s. 21,
6536 J. Piotrowski, op. cit., s. 74,

3 7 Ibidem., s. 18-20,

*reprezentującego cały lud: Chrześcijan, Muzułmanów i Żydów (...)*³⁸.

Oddziaływanie na Wielką Brytanię dało jedynie połowiczny skutek, mianowicie rząd brytyjski zdawał sobie coraz bardziej sprawę z impasu w jakim tkwiła sytuacja na Bliskim Wschodzie, a jednocześnie zbliżająca się II wojna światowa zmuszała do podjęcia działań w celu ewentualnego przystosowania tego terytorium do działań wojennych³⁹.

Osadnictwo żydowskie w Palestynie przebiegało w etapach, zwanych w literaturze alijami (Alija – Emigracja). Pierwsza emigracja żydowska przybyła do Palestyny w 1880 roku, była to grupa około 20-30 tysięcy osób, pochodzenia wschodnioeuropejskiego. Była to często ludność nastawiona ideologicznie do sprawy osadnictwa w Palestynie. Planowała ona na ziemiach Palestyny odkupionych od Arabów zajmować się najczęściej rolnictwem. Migracja ta została nazwana pierwszą aliją, składała się na nią żydowska ludność wsi Petach Tikwa, Rechowot, Riszon Le-Syjon⁴⁰. W migracji żydowskiej, szczególnie wśród Żydów pochodzenia wschodnioeuropejskiego pomagały często już rodziny zamieszkałe na terenach przeznaczonych do osiedlenia się. Tak przeprowadzona migracja pozwalała na migrację nawet najuboższymi. Rodzina i znajomi na miejscu udzielali pomocy w osiedleniu się i podjęciu pracy. Zjawisko te nazwano migracją łańcuskową⁴¹.

Początek drugiej imigracji przypadający na lata 1903-1905 spowodowały prześladowania Żydów w Rosji po nieudanej rewolucji rosyjskiej w 1905 roku. Ruch syjonistyczny już wcześniej do Żydów z Rosji i Europy Wschodniej wystosował apel by represjonowani Żydzi zaczęli osadzać się w Palestynie⁴². Osadnicy z terytorium Rosji to najczęściej ludzie związani z ideologią Tołstoja. Tołstoizm postulował sprzeciw wobec nauk Cerkwi prawosławnej, słynny rosyjski pisarz postulował o odnowę moralną, był przeciwny ideologii rewolucyjnej Bolszewików. Za głoszone poglądy wywołał sprzeciw duchownych oraz władz rosyjskich. Przybyli w tym czasie główni ideolodzy syjonizmu, tacy jak Dawid Ben Gurion oraz Icchak Ben Cwi⁴³. Obok nich przybywały też osoby o poglądach socjalistycznych. Założyli oni w Palestynie załóżki organizacji robotniczych i organizowali pierwsze gospodarstwa rolne zwanych kibucami⁴⁴.

Akcje caratu przeciwko osobom wspierającym ugrupowania socjaldemokratyczne często pochodzenia żydowskiego nasiliły się w czerwcu 1907 roku, kiedy carat zdecydował

3 8 A. Bukowska, op. cit., s. 27-31,

3 9 W. Fijałkowski, op. cit., s. 107-109,

3 40 D. Bensimon, E. Errara, op. cit., s.30,

3 41 Y. Slezkine, op. cit., s. 137-233,

3 42 I. S. Abdalla, op. cit., s. 29-30,

3 43 L. Bazyłow, op. cit. s. 462-463,

66 44 D. Bensimon, E. Errara, op. cit., s.31,

się na represjonowanie autorów zamieszek w latach 1905 – 1907. Wystąpiono z wnioskiem o uchylenie nietykalności posłów powiązanych z ugrupowaniami socjaldemokratycznymi, pod pozorem ujawnienia przez władzę organizacji spisku wojskowego. Definitywny kres rewolucji rosyjskiej w 1905 roku nastąpił wraz z dekretem cara Mikołaja II o rozwiązaniu Dumy, a następnie zmianą wcześniej uchwalonego prawa wyborczego. Carat czuł się zagrożony działalnością ugrupowań komunistycznych i socjaldemokratycznych którym w końcu w 1907 roku zezwolono na uczestniczenie w wyborach do Dumy. Tym bardziej że wcześniejsze formy działalności zwolenników rewolucji bazowały na terrorze, stosowanym przez nich wobec organów caratu takich jak przedstawiciele władz policyjnych, sądowniczych oraz gubernatorstwa.

Ruchy rewolucyjne w Rosji wśród Żydów dochodziły do głosu już od lat siedemdziesiątych XX wieku. Ruchom tym sprzyjał fakt że coraz więcej Żydów nie znajdowało zatrudnienia wobec wolno rozwijającej się rosyjskiej gospodarki. Żydzi oczekiwać zaczęli rewolucji niczym zbawienia ze względu na stale pogarszającą się ich sytuację w Rosji. Marksizm przedstawiał przyszły świat porewolucyjny w kolorowych barwach, mówił on o wolności i braterstwie dla wszystkich. Trafił więc wśród Żydów na podatny grunt. Żydzi stali się w Rosji uciskanymi dziećmi rewolucji, które oczekiwały od nich najwięcej. Rewolucjonizm komunistyczny stał się dla części Żydów niemalże religią⁴⁵. Rosła rola Żydów w ruchach marksistowskich. Na zjazdach Socjaldemokratycznej Partii Robotniczej Rosji w roku 1903 Żydzi stanowili już 37% delegatów. Tendencja ta była stała przez kolejne lata. Rola Żydów w ruchach komunistycznych na terenie Rosji była znaczna, zarówno po stronie Bolszewików jak i Menszewików⁴⁶.

Działacze powiązani z ruchami rewolucyjnymi pozostali na miejscu w Rosji po niepowodzeniu rewolucji w 1905 roku musieli się liczyć z zesłaniami, więzieniem oraz wyrokami śmierci, zabroniono też działalności związków zawodowych⁴⁷. Także i wewnątrz ruchów rewolucyjnych zaczęła maleć rola Żydów od roku 1907, powodem było to że część z nich przedstawiała idee starych wartości kapitalizmu i zacofania dla rewolucyjnych radykalistów. Ferment antyżydowski nasilił się dodatkowo po publikacji pracy Maksyma Gorkiego w 1915 roku, gdzie przypisał on Żydom bezwzględny egoizm i nieliczenie się z dolą rosyjskich chłopów. Publikacja pracy przełożyła się na prześladowania części Żydów reprezentujących „klasy” wrogie Bolszewikom przez organy rewolucyjne. Część Żydów należąca do Bolszewików musiała ten represyjny terror wobec niektórych Żydów

4 5 Y. Slezkine, op. cit. s. 161-162,

4 6 Ibidem, s. 229,

4 7 L. Bazyłow, op. cit., s. 449-450,

zaakceptować⁴⁸.

Wielu Żydów w Rosji w XX wieku angażowało się w pracę organizacji komunistycznych i socjalistycznych. Mimo to należy podnieść pogląd że, nie był to kierunek działalności całej społeczności żydowskiej zamieszkującej Rosję, choćby dlatego że istniał zasadniczy konflikt między działalnością Bolszewików w Rosji a bogatymi Żydami, którzy obawiali się utraty swoich posiadłości oraz stanowisk przez działalność rewolucjonistów. Bolszewicy deklarowali chęć zniesienia upośledzonej pozycji prawnej Żydów w społeczeństwie, obiecywali dla nich równouprawnienie.

Podczas wojny polsko – bolszewickiej w 1920 roku dochodziło do aktów współpracy społeczności żydowskiej z Bolszewikami. W Rosji lat dwudziestych XX wieku Żydzi stanowili około dwa miliony ludności Rosji, stanowiąc 2 % ogółu ludności. Przyczyn przychylności Żydów wobec Bolszewików można upatrywać właśnie w tym że nowe rządy komunistyczne deklarowały zniesienie gorszej pozycji Żydów w społeczeństwie polskim.

Zdaniem Bolszewików polskie oddziały wojskowe prowadząc działania na ziemiach Rosji bolszewickiej, miały dopuścić się wielu aktów przemocy na społeczności żydowskiej zamieszkującej ziemie Rosji. Zawieszenie broni zawarte między polskimi władzami a komunistami w 1921 roku doprowadziły do powstrzymania ekspansji rewolucji komunistycznej na tereny Europy środkowej i zachodniej.

Znaczne pogorszenie sytuacji bogatych Żydów w Rosji za rządów stalinowskich nastąpiło wraz z końcem lat dwudziestych XX wieku. Polityka Stalina zakładała kolektywizację, industrializację oraz zniesienie własności prywatnej. W społeczeństwie gdzie Żydzi stanowili 20% handlarzy oraz 40% rzemieślników był to kurs antysemicki w polityce. W związku z deklarowaną polityką przez Stalina uznano część Żydów za wrogów klasowych. Utracili oni prawa wyborcze, prawo do studiów wyższych, opieki lekarskiej oraz bonów na żywność⁴⁹.

Nie był to jednak kurs jednolity skierowany przeciw Żydom ze strony komunistów, wielu żydów nie mających, nazywanych przez bogatych Żydów jako tych którzy „żyją powietrzem” otrzymało możliwość podjęcia pracy w nowo powstałych zakładach pracy. Myślano nawet o założeniu osiedli żydowskich na terenie południowej Rosji lub na Krymie. Ostatecznie pod wpływem Żydów z Partii Komunistycznej na teren dla osiedli żydowskich w Rosji wybrano Birobidżan w Azji⁵⁰.

Tymczasem sporymi swobodami Żydzi cieszyli się w krajach nadbałtyckich, które

4 8 Y. Slezkine, op. cit. s. 174,

4 9 H. Haumann, op. cit., s. 221,

4 50 H. Haumann, op. cit., s. 222,

oddzieliły się od Rosji po rewolucji bolszewickiej w 1917 roku. W Litwie, Łotwie i Estonii byli oni mniejszością stanowiącą od 6 do 8 % ludności. Miejscowe ustawodawstwo zapewniało im sporą swobodę jako mniejszości narodowej. W Litwie i Łotwie doszło jednak do zmian w 1926 roku, w wyniku zmian prawa doszło tam do pozbawienia Żydów przedstawicielstwa w Parlamencie.

Sytuacja Żydów w Polsce natomiast była przedmiotem tarć pomiędzy poszczególnymi ugrupowaniami politycznymi. Dochodziło do zatargów z Żydami. Społeczeństwo miało często negatywne podejście do Żydów, panowała opinia że sprzyjają Bolszewikom, Niemcom i socjaldemokratom.

Czwarta alija przypadła na okres reform rządu Grabskiego w Polsce. W Polsce w roku 1923 nastąpił kryzys, który którego przejawami oprócz trudności rządu Wincentego Witosa były trudności gospodarcze. Nastąpił szybki spadek wartości pieniądza. W grudniu 1923 roku powołano nowy rząd z prof. dr. Władysławem Grabskim na czele. Dano mu zadanie uporządkowania sytuacji finansowej Państwa. Wprowadzono nową walutę polską – polski złoty, miał on 30 procentowe pokrycie w zapasach złota zaś 70 procentowa reszta miała być pokryta w zapasach srebra i zobowiązaniami skarbu państwa.

W wyniku reformy podniesiono podatki, cła, akcyzę. Rząd wezwał społeczeństwo do zaakceptowania jego polityki rządu. Wydłużono czas pracy i obniżono zarobki⁵¹. Reformy te wprowadzone na skutek załamania się koniunktury w Polsce, załamały sytuację drobnych kupców i rzemieślników w Polsce⁵². Migracji Żydów z Polski do Palestyny sprzyjało dodatkowo że między partiami lewicowymi oraz prawicowymi w Polsce istniał konflikt o możliwość uczestniczenia Żydów w życiu politycznym. Narodowe Odrodzenie Polski powiązane z Romanem Dmowskim postulowało o ograniczenie Żydom praw wyborczych. Sposobem prowadzenia polityki w Polsce stały się antysemickie oszczerstwa oraz zarzucanie kandydatom wyborczym lewicy bycia żydowskimi kandydatami⁵³. W czasie migracji związanej z czwartą aliją szczególnie silnie rozwinął się Tel Awiw, gdzie osiedlała się blisko połowa imigrantów związanych z tą migracją z Polski⁵⁴.

W Europie na początku lat trzydziestych parł do władzy w Niemczech Adolf Hitler. Żydzi widzieli w nim od samego początku wielkie zagrożenie z racji metod jakie prowadził. Nie myślano że te metody zmieni po dotarciu do władzy. Zaniepokojeni działalnością Hitlera byli wyraźnie żydowscy działacze polityczni oraz prasa żydowska. Antysemityzm Adolfa

4 51 A. Czubiński, Historia Polski 1864-2001, Wrocław 2002, s. 125-126,

4 52 A. Chojnowski, J. Tomaszewski, op. cit., s. 20,

67 53 H. Haumann, op. cit., s. 231-232,

54 K. Gebert, op. cit., s. 70,

Hitlera przedstawiał Żydów jako przyczynę wszelkich niemieckich wcześniejszych niepowodzeń. Docelowo program partii Adolfa Hitlera NSDAP miał na celu wyeliminowanie Żydów⁵⁵.

Przyczyną nagonki antyżydowskiej w Niemczech była fatalna atmosfera po klęsce w 1918 roku, frustracji dopełniał kryzys ekonomiczny, panujący w latach trzydziestych XX wieku na świecie. Walka z Żydami przedstawiać zaczęto jako konieczność, cel który musi zostać osiągnięty by Niemcy doszli w końcu do dobrobytu. Przedstawiano Żydów jako osoby szerzące Bolszewizm oraz inne ustroje wywrotowe. Strach przed Żydami zaczął paraliżować szarego Niemca, stał się elementem mobilizującym masy niemieckie do działania. Zaczęła istnieć w Niemczech atmosfera strachu przed Żydami⁵⁶.

Mimo jasnej antysemitki polityki Hitlera, program działalności kręgów żydowskich był z nim jednak zbieżny. Obydwa środowiska próbowały jak najwięcej osób pochodzenia żydowskiego wydostać z terytorium Niemiec. W 1932 roku emigrowało już ponad 9 tysięcy Żydów, a w roku 1933 kiedy Hitler otrzymał władzę liczba Żydów emigrujących do Palestyny wyniosła 30 tysięcy. Emigrację z Niemiec w ramach piątej aliji szacowano łącznie na 230 tysięcy osób pochodzenia żydowskiego⁵⁷.

Władze niemieckie emigrującym Żydom zezwalały wyjątkowo zabrać część majątku. Przed wybuchem II wojny światowej do Palestyny emigrowało łącznie 20 tysięcy uchodźców z Niemiec będąc piątą aliją. Transfer niemieckich Żydów do Palestyny spotkał się z przychylnością części kół syjonistycznych, jeden z głównych polskich przedstawicieli tego nurtu – Icchak Gruenbaum powiedział.

”(...)Musimy udzielić syjonistycznej odpowiedzi na katastrofę, w obliczu której stoi niemieckie żydowstwo: przekształcić to nieszczęście w szansę rozwoju dla naszego kraju, uratować życie i mienie Żydów z Niemiec dla dobra Syjonu. Ten ratunek ma pierwszeństwo przed wszystkimi innymi (...),”⁵⁸.

Należy zaznaczyć że we wszystkich krajach w których miała miejsce okupacja przez hitlerowskie Niemcy w latach 1939 – 1945, ludność żydowska została poddawana systematycznej eksterminacji, także wcześniej nakłaniali już oni poszczególne rządy krajów w których współpracowali by te wprowadzały zmiany w prawodawstwie w celu pogarszania sytuacji Żydów w społeczeństwie. Od roku 1939 antysemityzm szerzył się również w Rosji. Było to spowodowane polityką Stalina, który chciał się przypodobać Hitlerowi. Podjął on

4 55 M. Fuks, Z dziejów wielkiej katastrofy narodu żydowskiego, Warszawa 1999, s. 5 – 24,

4 56 S. Freidlander, op. cit., s. 18-20,

5 7 J. Wallach, J. Wallach, op. cit., s. 45,

5 8 K. Gebert, op. cit., s. 88,

politykę usuwania Żydów z elit rosyjskich. W latach trzydziestych XX wieku antysemityzm musiał się stać wspólnym mianownikiem polityki prowadzonej przez sojuszników hitlerowskich Niemiec⁵⁹.

Podczas mandatu brytyjskiego cały czas powiększała się liczba żydowskich osadników w Palestynie. Z powodu wsparcia Brytyjczyków, Światowej Organizacji Syjonistycznej oraz z powodu pogarszającej się sytuacji w Europie na tle etnicznym, Palestyna była głównym miejscem osiedlania się Żydów na początku XX wieku. W 1934 roku było ich na miejscu około 42 tysiące osadników przybyłych legalnie, a rozmiary samej już tylko migracji w 1935 roku wynosiły już 61 tysięcy osób pochodzenia żydowskiego. Stosunek osadników żydowskich do osób pochodzenia arabskiego w Palestynie wynosił w 1917 roku poniżej 20% ludności żydowskiej, by w 1936 roku było to 33% mieszkańców Palestyny⁶⁰. Podczas gdy jeszcze na przełomie XIX i XX wieku odsetek ludności żydowskiej w Palestynie wynosił jeszcze 5%, a w roku 1917 kiedy Brytyjczycy obejmowali panowanie w Palestynie wynosił około 10%⁶¹.

W odpowiedzi na działalność żydowską w Palestynie arabscy mieszkańcy regionu stanęli wobec problemu wypierania ich z terenów które zajmowali wcześniej od wielu lat. Tworzenie struktur nacjonalistycznych przez Arabów utrudniało to że byli oni zorganizowani najczęściej w lokalne struktury na szczeblu klanów rodzinnych. To one trzymały wewnętrzną dyscyplinę w organizacji oraz udzielały swoim członkom niezbędnej pomocy. Charakterystyczne było to że występował brak struktur o charakterze samorządowym.

Mimo tych braków na szczeblu administracyjnym zdołano utworzyć w 1921 roku Najwyższą Radę Muzułmańską. Jej przewodniczącym za wstawiennictwem brytyjskich władz na dożywotnią kadencję został wybrany al-Hadżdż Amin al-Husajni, funkcję tą zajmował do roku 1937. Pochodził on ze starej rodziny Husajnich, która za czasów panowania tureckiego w Palestynie była posiadaczem największej ilości ziemi w regionie.

Późniejsze przeciwstawienie Husajniego Brytyjczykom i Żydom wynikało z obawy o utratę własnych wpływów w związku z prowadzoną przez jego oponentów polityką. Zdecydowanie odrzucał on możliwość jakiegokolwiek porozumienia z nowymi brytyjskimi władzami⁶².

Nacjonalizm arabski już w swych podstawach miał inne założenia niż nacjonalizm żydowski. Dla arabów środkiem łączności pomiędzy nimi był Islam. Można dojść do wniosku

5 9 Y. Slezkine, op. cit., s. 321-326,

5 60 J. Wallach, J. Wallach, op. cit., s. 45,

5 61 W. Fijałkowski, op. cit., s. 85-98,

5 62 J. Piotrowski, op. cit., s. 34-36,

że Arabów i ich przeciwników nie dzieliły różnice światopoglądowe, języki jakimi się posługiwali, kultura i zwyczaje. Istniał zasadniczy podział na to co islamskie i nie islamskie. Istniała teoria według której Umma, arabska wspólnota – powinna być rządzona przez arabskiego następcę proroka. Zakładano założenie na ruinach Imperium Osmańskiego państwa arabskiego na zasadzie konfederacji państw arabskich pod patronatem duchowego islamskiego w Mekce. Zakładano program „wolności dla Arabów”, który miał na celu założyć wielkie państwo arabskie od regionu Turcji do Egiptu⁶³. Pomysłowi temu przewodniczył Kawakibi. Trend ten wzmocnił się od roku 1918. Usiłowano przedstawić arabską tożsamość narodową na podstawie języka, kultury oraz historii⁶⁴.

Światowa Organizacja Syjonistyczna na początkowym etapie zakładała porozumienie z ugrupowaniami arabskimi, lecz wszystkie scenariusze działalności tej organizacji przypuszczały chęć współpracy ugrupowań arabskich z Żydami. Wśród Żydów pojawiły się nawet ruchy arabofilskie, tak jak w 1920 roku, kiedy podczas wystąpienia Sefardyjczyk głosił chęć wsłuchania się w problemy arabskie. Że tylko taka postawa może nakłonić ich do przychylności wobec inicjatyw Światowej Organizacji Syjonistycznej⁶⁵.

Wrogość wobec władz brytyjskich ze strony Arabów wzrosła po ogłoszeniu Deklaracji Balfoura do tego stopnia że Brytyjczycy zdecydowali wysłać Husajnowi sprostowanie, w którym zapewniali że osadnictwo odbędzie się w rozsądnych granicach oraz w porozumieniu z ludnością arabską⁶⁶.

Oprócz rodu Husajnich w polityce arabskiej aktywny udział brała także inna rodzina Naszaszibich. Ta z kolei była bardziej skłonna do współpracy z władzami brytyjskimi. Po roku 1920, kiedy a Jerozolimie wybuchły zamieszki arabsko - żydowskie ze stanowiska burmistrza Jerozolimy został usunięty Musa Kazim al-Husajni i jego miejsce zajął Raghiba al-Naszaszibi.

Al-Hadżdż Amin w 1936 roku stworzył porozumienie sześciu partii zakładających Wysoki Komitet Arabski. Natomiast w czasie II wojny światowej al-Hadżdż Amin i jego zwolennicy zaczęli współpracę z hitlerowskimi Niemcami, licząc na porozumienie z nimi w sprawie przeciwdziałania kolonizacji żydowskiej i imperializmowi brytyjskiemu. Husajni miał poglądy nacjonalistyczne⁶⁷. Powodem zbliżenia z Rzeszą Niemiecką było rozpoczęcie

5 63 K. Gebert, op. cit., s. 57,

5 64 E. Kedourie, Czym się różni arabizm i syjonizm, [w:]Arabowie i Żydzi, I. Lasota (red.), Nowy Jork 1990, s. 80-85,

68 65 E. S. Shapiro, Żydzi i polityka amerykańska, [w:]Arabowie i Żydzi, I. Lasota (red.), Nowy Jork 1990, s. 72-74,

69 66 K. Gebert, op. cit., s. 54,

70 67 J. Piotrowski, op. cit., s. 36-37,

migracji Żydów na skalę dotychczas nie spotykaną do Palestyny po dojściu do władzy w Niemczech Adolfa Hitlera. Tu właśnie był skierowany cały ciężar polityki ugrupowania Husajniego. Główną rolę w nich odgrywali dawni arabscy właściciele ziemscy pełni obaw o utratę gruntów oraz wpływów w regionie.

Podstawowym przeciwnikiem Wysokiego Komitetu Arabskiego byli Żydzi oraz także brytyjska administracja mandatowa. Skrajny nacjonalista Husajni czerpał poklask wśród Arabów na fali frustracji z tego że w 1922 roku sąsiednie państwa arabskie odzyskują autonomię formalną, chodziło o Egipt, Transjordanię i Irak⁶⁸.

Od początku osadnictwa żydowskiego w Palestynie zaczął istnieć zasadniczy konflikt żydowsko – arabski na tle praw do obydwu narodów do ziemi palestyńskiej. Palestyńczycy uważali że ich prawa do ziemi Palestyńskiej wywodziły się od okresu VII wieku naszej ery kiedy to nastąpiła arabizacja jej terytorium⁶⁹. Początki obecnego konfliktu arabsko-żydowskiego w Palestynie można upatrywać w końcu XIX wieku, kiedy to powstała ideologia syjonistyczna utworzona przez Herzla. Wrogość arabów się zwiększyła kiedy rząd brytyjski ogłosił wsparcie dla działalności Światowej Organizacji Syjonistycznej. Sprzeciw ten wynikał z obaw narodu arabskiego o pozbawienie możliwości samostanowienia na ziemiach zamieszkałych przez naród arabski przed przybyciem Żydów⁷⁰.

W trakcie trwania osadnictwa w Palestynie Żydzi zwiększali posiadane przez siebie ziemię poprzez wykup tych ziem oraz przejmowanie ziem od niewypłacalnych dłużników.

Na nowo przejętych ziemiach powstawały pierwsze żydowskie gospodarstwa rolne zwane kibucami⁷¹. W Hajfie w 1920 roku powołano Powszechną Organizację Robotników Żydowskich w Palestynie która miała zajmować się pomocą dla przyjezdnych, oraz pomagać im w obronie przed Arabami, gdyż od samego początku osadnictwa w Palestynie spotkali się oni z wrogim ich nastawieniem wobec siebie. Wrogie nastawienie Arabów było spowodowane tym że czuli się oni wypierani z terytorium Palestynie przez nowych osadników⁷².

W lutym 1939 roku w Londynie odbyła się konferencja z udziałem przedstawicieli wszystkich krajów strefy brytyjskiej na Bliskim Wschodzie t.j. Palestyny, Iraku, Transjordanii, Egiptu, Arabii Saudyjskiej i Jemenu. Zostali też zaproszeni przedstawiciele Światowej Organizacji Syjonistycznej. W trakcie trwania konferencji nastąpił możliwy do przewidzenia już wcześniej konflikt między przedstawicielami organizacji arabskich i

71 68 D. Bensimon, E. Errara, op. cit., s.228-229,

72 69 A. Bukowska, op. cit., s. 11,

73 70 J. Piotrowski, op. cit., s. 6-7,

74 71 I. S. Abdalla, Arabowie i Żydzi, Warszawa 1972, s. 30,

75 72 A. Czubiński, W. Olszewski, Historia Powszechna 1939-1997, Poznań 1998, s. 220,

żydowskich.

Ostatecznie ustalono że, migracja ludności żydowskiej zostanie ograniczona, zmniejszy się ilość ziemi sprzedawanej Żydom oraz wprowadzi się strefy, gdzie ta sprzedaż będzie zakazana w ogóle. Mimo postulatów arabskich o zniesienie mandatu brytyjskiego w regionie, celu tego nie osiągnięto, a jedynie ograniczono dalszą ekspansję żydowską w regionie⁷³.

ROZDZIAŁ III.

POLITYKA BRYTYJSKA W PALESTYNIE W LATACH 1918 – 1939.

Początki działalności administracji brytyjskiej w Palestynie datuje się od 1920 roku.

76 73 A. Bukowska, op. cit., s. 39-40,

Struktury brytyjskie wtedy zastąpiły w Palestynie administrację państwa ottomańskiego, funkcjonującego na terytorium Palestyny nieco ponad czterysta lat, w latach 1517 – 1918¹.

Stanowisko zarządcy brytyjskiego, znanego jako Wysoki Komisarz Wielkiej Brytanii w Palestynie zajął Herbert Samuel. W organach administracji umożliwiono uczestniczenie osobom pochodzenia żydowskiego oraz arabskiego. Na główne organy administracji składały się Mała Rada Wykonawcza oraz Rada Doradcza. W strukturach tych oprócz etatowych 10 urzędników brytyjskich znalazło się miejsce dla 4 osób pochodzenia arabskiego, 3 pochodzenia żydowskiego oraz 3 chrześcijan. Istnienie brytyjskiej administracji w Palestynie zakładano do czasu kiedy pierwotni mieszkańcy regionu będą w stanie samodzielnie objąć władzę⁷⁸. Określenia długości trwania mandatu tym samym było nieprecyzyjne, nie wskazano konkretnie trybu w jakim mandat brytyjski w Palestynie wygaśnie oraz w jakim czasie koniec patronatu brytyjskiego nastąpi⁷⁹.

Powstanie tych organów wzorowano na innych tworach państwowych będących koloniami pod patronatem Wielkiej Brytanii. W koloniach brytyjskich znajdujących się na świecie również występowały rady o charakterze ustawodawczym. W roku 1910 w Cejlonie, znajdującym się pod panowaniem brytyjskim zanotowano pierwszy przypadek dopuszczenia miejscowego mieszkańca do rady doradczej, wcześniej w tego typu organach dominowali białoskórzy Brytyjczycy, powodem była chęć utrzymania wpływów w tak ważnych organach. W Palestynie zastosowano więc ten sam nowy model obsady rady doradczej⁸⁰. Oprócz Palestyny po pierwszej wojnie światowej Wielka Brytania zarządzała także Irakiem, Afryką wschodnią, częścią Togo i Kamerunu⁸¹.

Władze brytyjskie na miejscu utworzyły struktury sądownicze. Sprawy karne oraz cywilne rozpatrywało dwadzieścia sądów niższej instancji, stronom przysługiwały także apelacje do sądów okręgowych, które oprócz tego w pierwszej instancji rozpatrywały sprawy zagrożone surowszymi karami. Na udział w strukturach wymiaru sprawiedliwości zezwolono zarówno Żydom jak i Arabom. Przy wyrokowaniu sędziowie na ogół byli niezależni i często kierowali się podobnymi wyrokami, które zapadły wcześniej w Wielkiej Brytanii lub krajach jej podległych. Działalność sądów była wzorowana na strukturach sądowniczych w Wielkiej Brytanii⁶.

Wraz z nastaniem rządów brytyjskich w regionie przywrócono dawną ważność Jerozolimy jako stolicy Palestyny i ośrodka administracji, która była traktowana jako

77 J. Wallach, J. Wallach, op. cit., s. 35-36,

78 J. Piotrowski, op. cit., s. 53-54,

79 W. Mazurczak, *Kolonializm i wojna – brytyjskie imperium kolonialne w czasie II wojny światowej*, s. 91,

80 S. Bidwell, *Dzieje Wielkiej Brytanii w XX wieku*, Warszawa 2008, s.29,

81 W. Mazurczak, op. cit. s. 93,

provincia pod rządami tureckimi, znaczenie miała jedynie jako miejsce kultu trzech głównych religii monoteistycznych. Była ona szczególnym miejscem zarówno dla Żydów jak i dla Arabów. Tutaj znajdowała się Druga Świątynia, której budowę ukończył Herod I, wiek przed Chrystusem, jej pozostałości są znane dziś jako Ściana Płacz. Natomiast dla Arabów było to miejsce wniebowstąpienia Mahometa, przybyłego z Mekki do Jerozolimy na koniu⁷.

Od początku działalności nowej administracji w Palestynie borykała ona się z problemem narastającego konfliktu żydowsko – arabskiego, oraz wrogości rdzennych mieszkańców Palestyny wobec nowej władzy.

Do pierwszej fali niezadowolenia, wobec nowej władzy mandatowej w Palestynie doszło po ujawnieniu w 1917 roku treści wcześniejszego porozumienia Sykes – Picot. Był to niejawny układ między Wielką Brytanią a Francją, zawarty w 1916 roku, dotyczący przyszłego podziału świata arabskiego na dwie strefy wpływów, brytyjską i francuską. Obydwa państwa miały ustalić podział terytoriów arabskich między sobą. Francja miała otrzymać Syrię i Liban a Wielka Brytania Mezopotamię port Hajfy i St-Jean-d Acre. Jedynie miejsca kultu religijnego w Palestynie miały się dostać w zarząd międzynarodowy⁸. Wcześniejsze ustalenia stron zostały zmienione ostatecznie przez późniejszą deklarację Balfoura i nie doszły do skutku. Ich wyjście na jaw po objęciu mandatu przez Brytyjczyków w Palestynie wywołało falę niechęci Arabów oraz Żydów wobec nowych władz mandatowych. Powodem były jednoczesne obietnice składane na miejscu w Palestynie wobec Arabów o utworzeniu im państwa narodowego ze znaczącą rolą Arabów, oraz niedługo po tym ogłoszenie deklaracji Balfoura, która szanse te przekreślała. Dało to do zrozumienia Arabom że polityka rządu brytyjskiego jest niepewna⁹.

Atmosferę dodatkowo rozgrzewały doniesienia o starciach Arabów z nowymi władzami, przejmującymi terytoria po Imperium Osmańskim w pobliskim Libanie, Iraku i Transjordanii. Z powodu wcześniej ogłoszonej deklaracji Balfoura mieszkańcy pochodzenia arabskiego w Palestynie uznawali nowe władze brytyjskie jako sprzyjające Żydom i realizujące żydowski plan opanowania Palestyny. Sytuacja w regionie była na tyle napięta że strony arabska i żydowska właściwie szukały tylko pretekstu do wszczęcia zamieszek¹⁰.

Przyczyną narastającego konfliktu arabsko – żydowskiego w Palestynie znajdującej się pod rządami brytyjskimi, była nielojalna wobec Arabów polityka brytyjska prowadzona wcześniej, przed objęciem władzy przez Brytyjczyków na Bliskim Wschodzie. Ugrupowania

82 6 A. Chojnowski, J. Tomaszewski, op. cit. s 31.,

7 J. Wallach, J. Wallach, op. cit., s. 39,

83 8 D. Bensimon, E. Errara, op.cit. s. 37,

84 9 A. Bukowska, op. cit., s. 20-22,

85 10 J. Piotrowski, op. cit., s. 54,

arabskie uznały od samego początku rozwój osadnictwa żydowskiego za zagrożenie dla własnych dążeń nacjonalistycznych. Brytyjczycy wcześniej wspierali w wielu sytuacjach z Turkami działaczy arabskich, jeśli było to wygodne dla władz brytyjskich. Władze brytyjskie dążyły już wcześniej do rozbicia Imperium Osmańskiego i dlatego korzystne było wcześniejsze pozyskanie Arabów do realizacji tego planu. Za przykład może posłużyć zainspirowane przez brytyjskiego oficera T. E. Lawrence'a powstania arabskiego przeciw Turkom w czerwcu 1916 roku. Na miejscu w Jidzie oraz Damaszku kierował on walką partyzancką z okupantem tureckim, a następnie po powrocie do Wielkiej Brytanii organizował wsparcie finansowe i sprzęt dla powstańców. Wykorzystanie Arabów do walki w Turkami politycy brytyjscy planowali już od 1915 roku. T. E. Lawrence przeciwstawiał się też na forum Wielkiej Brytanii wysłaniu w miejsce konfliktu wojsk brytyjskich. Przewrót antyturecki miał być dokonany za pomocą rąk arabskich, i to oni mieli ponieść ewentualne straty osobowe¹¹. Sam Lawrence, główny inspirator arabskich zamieszek wobec władz tureckich w Imperium Osmańskim, niezbyt przychylnie wyrażał się sam o swoim postępowaniu wobec ludności arabskiej. Zdawał sobie sprawę w niejasności polityki brytyjskiej wobec Arabów i tego że obietnica utworzenia im arabskiego państwa narodowego w Palestynie będzie ciężka do zrealizowania w praktyce. Pewność co to tego miał już w czasie przed ogłoszeniem deklaracji Balfoura, w trakcie powstania przeciw władzom tureckim¹². Powstanie antytureckie w Hadzasie trwało do roku 1917, kiedy do przeniosło się na tereny Transjordanii¹³.

Przepychanki brytyjsko – tureckie na terytorium Bliskiego Wschodu trwały od początku I Wojny Światowej. Wielka Brytania wielokrotnie wcześniej ponosiła klęski w potyczkach z Turkami, trwała konkurencja o dostęp i dominację w rejonie Kanału Sueskiego. Już w 1914 roku Turcy sprowokowali na pograniczu egipsko – libijskim zamieszki antybrytyjskie. Dopiero pod koniec I Wojny Światowej Brytyjczykom udało się ustabilizować sytuację na Bliskim Wschodzie i wprowadzić tam swoją hegemonię¹⁴. Decydujące walki o Palestynę odbyły się we wrześniu 1917 roku, kiedy ruszyła kolejna brytyjska ofensywa przeciwko Turkom. W jej wyniku przejęto po kolei miejscowości Turkam, Nablus, ustabilizowano sytuację w rejonie rzeki Jordan. Pod koniec września przestało już istnieć tureckie dowództwo wojsk w Palestynie znajdujące się w Nazarecie a wojska sprzymierzone z Brytyjczykami ruszyły dalej w kierunku Damaszku. Brytyjczycy starali się dokonać

8611 W. Mazureczak, op. cit., s. 67-69,

8712 A. Bukowska, op. cit., s.21,

8813 W. Mazureczak, op. cit. s. 62,

89 14 W. Mazureczak, op. cit. 50,

zdobycia dużych obszarów Palestyny przed zimą, kiedy to walka z Turkami z powodu utrudnionego zaopatrzenia wojsk byłaby utrudniona. Klęska Imperium Otomańskiego była ostateczna. Za resztkami wojsk tureckich ruszyła brytyjska piąta dywizja kawalerii zaopatrzona w pojazdy opancerzone oraz kawalerię. Jej zadaniem było niedopuszczenie do przegrupowania się wojsk tureckich, w efekcie nie dopuszczenie do kontrofensywy tureckiej. Ostateczne zawieszenie broni z Imperium Osmańskim zawarto 31 października 1917 roku. Turcy oddali wtedy zwycięzcom Syrię, Palestynę oraz Mezopotamię¹⁵.

Wcześniej T. E. Lawrence obiecywał jednocześnie Arabom po wygraniu wojny przez Brytyjczyków ustanowienie samorządnego państwa arabskiego na terytorium Palestyny¹⁶. Arabowie wykorzystani do walki w Turkami odczytali później treść Deklaracji Balfoura jako przejaw nielojalności władz brytyjskich wobec interesów arabskich, gdyż wcześniej podobne obietnice składano im. W grę wchodziło utworzenie państwa narodowego o dominującej roli Arabów. Realizacja późniejszych celów Światowej Organizacji Syjonistycznej i Arabów w Palestynie stała w wzajemnym konflikcie interesów¹⁷.

Rozczarowanie Arabów było już tym większe kiedy podczas konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 roku Chaim Weizmann zadeklarował się z zamiarem rozpoczęcia masowej migracji Żydów do Palestyny by ostatecznie stała się ona jak nazwał sam „tak żydowska jak Anglia angielska”. Powodowało to coraz większą niechęć świata arabskiego wobec osadnictwa żydowskiego w Palestynie¹⁸. Środowisko arabskie po opanowaniu przez Brytyjczyków Palestyny liczyło na powstanie państwa narodowego w Palestynie ze znaczącą rolą Arabów. Co innego zapewniała deklaracja Balfoura. Brytyjczycy jedynie w późniejszym okresie starali się z niewygodnych zobowiązań wobec Arabów wybrnąć. Zapewniali miejscowych Arabów o nie naruszaniu praw do samostanowienia ludności miejscowej w Palestynie. Zapewniano o zgodzie na osadnictwo żydowskie jedynie w ograniczonym zakresie¹⁹.

W XX wieku pierwszym przejawem antysemityzmu skierowanego przeciw żydowskim osadnikom był pogrom Żydów, który miał miejsce Tel Hai 4 kwietnia 1918 roku. Corocznie odbywało tam się arabskie święto ku czci proroka Mojżesza zwane jako Nebi Musa. Świętowano w meczetach na Wzgórzu Świątynnym w Jerozolimie²⁰. Święto to

9015 J. D. Grainder, op. cit., s. 225 - 238,

91 16 J. Wallach, J. Wallach, op. cit., s. 36,

92 17 K. Jałoszyński, Terroryzm antyizraelski–przedsięwzięcia kontrterrorystyczne w Izraelu, Warszawa 2001, s. 7,

93 18 J. Wallach, J. Wallach, op. cit., s. 38,

94 19 M. Mazureczak, op. cit. s. 60-62,

20 A. Chojnowski, J. Tomaszewski, op. cit. s 19,.

95 21 K. Gebert, op. cit., s. 62,

przypada w tym samym czasie chrześcijańska Wielkanoc i żydowskie Pesach. Muzułmanie pielgrzymują wtedy do grobu Mojżesza²¹.

Impulsem do wybuchu przemocy było przemówienie muftiego Hadż Amina al-Husajniego, pochodzącego ze starego jerozolimskiego rodu, przemawiał dodatkowo redaktor gazety "Południowa Syria", Aref al-Aref. Nawoływali oni do wspierania działań króla Fajsala oraz walki z Żydami. W świecie arabskim na terytorium Palestyny ród był podstawową formą struktury społecznej. Dobrze urodzeni Arabowie żenili się najczęściej w ramach jednego rodu, a nadawane nazwisko posiadaczowi dodawało mu wiarygodności i prestiżu²².

Osobą wprowadzającą zamieszanie był przywódca Arabskiej Partii Palestyńskiej, Muhammad Sa'id Al – Hadżdż Amin al-Husajni, zaczął on karierę od studiów na uczelni teologicznej w Kairze. Szybko porzucił stan duchowny i wstąpił do armii tureckiej. Kiedy Anglicy zobowiązali się do pomocy Arabom w zamian za udzielenie pomocy przy pokonaniu Turków porzucił armię turecką i został tajnym agentem brytyjskim. Deklaracja Balfoura była dla niego szokiem, po ogłoszeniu której porzucił posadę brytyjską i stał się zagorzałym przeciwnikiem Brytyjczyków²³.

Pierwsze ofiary żydowskie były już podczas wiecu. Świętujący Arabowie wtargnęli na dzielnicę żydowską, napadano na domostwa. Podczas święta tego święta rany odniosło 160 Żydów. Miejsce miały przypadki bezczeszczenia Tory oraz synagog żydowskich. Wystąpienie Arabów nie spotkało się z jednoznacznym poparciem ze strony innych osadników arabskich, pojawiły się też głosy potępiające pogrom, lecz wobec wściekłego tłumu były to wystąpienia bez siły przebicia.

Po zajęciach w święto Nebi Musa władze brytyjskie usiłowały aresztować Husajniego, próby te nie odniosły efektu z powodu jego ucieczki wraz ze współpracownikiem na terytorium Transjordanii, gdzie skrył się wśród plemienia Beduinów. Za zorganizowanie zamieszek i nawoływanie do nich skazano go na posiedzeniu zaocznym na dziesięć lat więzienia²⁴.

Herzl głosił wcześniej pogląd że antysemityzm wynikał z tego, że Żydzi w Europie stanowili konkurencję dla miejscowych klas średnich, wyznających religię chrześcijańską. W związku z tym są narażeni na ich nieustanne ataki. Ten fakt jego zdaniem dawał podstawy do tego by proklamować w przyszłości państwo izraelskie²⁵. Zdania takie i podobne aktywistów

96 22 J. Wallach, J. Wallach, op. cit., s. 40,

97 23 A. Bukowska, op. cit., s. 32-33,

98 24 J. Wallach, J. Wallach, op. cit., s. 41,

99 25 D. Bensimon, E. Errara, op. cit., s.26,

żydowskich nie mogły się spotkać z przychylnością świata arabskiego, tym bardziej iż widzieli oni próby osiągnięcia w przyszłości tego celu przez Żydów w Palestynie.

Antysemityzm na początku XX wieku nosił cechy ruchu zorganizowanego, także w Palestynie. Działacze syjonistyczni w dniach poprzedzających późniejszy pogrom żydowski w święto Nebi Musa, mieli zauważyć że miejscowi sprzedawcy arabscy w dniach poprzedzających zajście w Jerozolimie, w dzielnicy Nowe Miasto mieli żądać płatności od razu, wcześniej zgadzali się oni na dokonywanie płatności pod koniec miesiąca. Chrześcijanie arabscy mieli znaczyć swoje domy znakiem krzyża, co miało uchronić ich przed spodziewanym mordem w dniach zamieszek antyżydowskich. Świadczy to że Arabowie w celu eliminacji Żydów działali w sposób zorganizowany²⁶.

Incydent pokazał niemoc miejscowych władz brytyjskich, istotnym powodem tego zajścia była bezczynność Brytyjczyków, którzy nie posiadali do stłumienia tego wystąpienia wystarczających środków. W całym mieście dysponowali oni jedynie 200 policjantami, były to środki niewystarczające. Za wcześniejszego tureckiego panowania w święto Nebi Musa codziennie porządku na ulicach pilnowało tysiące żołnierzy.

W związku z zaistniałą sytuacją gubernator wojskowy Storrs zarządził godzinę policyjną a siły brytyjskie aresztowały kilkunastu uczestników pogromu. Zwolnienie na następny dzień uczestników tego pogromu dało Arabom poczucie bezkarności i było sygnałem do wybuchu kolejnego pogromu Żydów. Tym razem po stronie żydowskiej byli już zabici oraz doszło do gwałtów. Miejscowa ludność winą za zajścia obarczała gubernatora wojskowego Storrs'a, zarzucając mu bezczynność w obliczu arabsko-żydowskiej wzajemnej przemocy²⁷.

Władze brytyjskie zarządziły stan wyjątkowy, lecz nie podjęto żadnych konkretnych działań przeciw uczestnikom pogromu. Jedynie w domach członków żydowskiej Samoobrony dokonano przeszukań, zatrzymano parę sztuk broni i aresztowano 19 młodych Żydów, w większości członków Samoobrony.

Brytyjczycy z działaniami poczekali do końca zajść. Po pogromie aresztowano łącznie nieco ponad dwieście osób. Oprócz wcześniejszego skazania al-Husajniego, zapadły wyroki po dziesięć lat więzienia też dla reszty mówców, którzy przemawiali w święto Nebi Musa. Wyroki zapadły zaocznie, w związku z czym skazani w celu uniknięcia odpowiedzialności zdołali uciec z miasta. Seria tych zajść wywołała publiczną debatę na temat przyczyn zajść ostatnich dni²⁸. Razem z wyrokami dla prowokatorów zajść w święto Nebi Musa ukarano

10026 K. Gebert, op. cit., s. 63-64,

27 Ibidem., s. 69,

10128 K. Gebert, op. cit., s. 63,

też wyrokiem Żabotyńskiego, który w trakcie zamieszek próbował organizować obronę Żydów narażonych na arabskie ataki²⁹.

Wyrok skazujący na al-Husajni'ego władze brytyjskie parę miesięcy po zajściach anulowały, powodem była nadzieja że dla celów prowadzonej polityki brytyjskiej zdoła się pozyskać tego wpływowego przedstawiciela rodu Husajnich. Sprawował on władzę nad muzułmańskimi trybunałami religijnymi, nad szkołami i wieloma instytucjami świata arabskiego.

Po uspokojeniu się atmosfery po zajściach w święto Nebi Musa władze brytyjskie zdecydowały się powołać al-Husajni'ego na urząd przewodniczącego Najwyższej Rady Muzułmańskiej, przewyższał on wpływami posiadany przez niego dotychczasowy urząd wielkiego muftiego. Nadanie tego tytułu było jednym z elementów przemyślanej polityki Brytyjczyków. Domniemywano, że wielki mufti otrzymawszy większą władzę z rąk władz mandatowych będzie bardziej przewidywalny w swoich poczynaniach dla Brytyjczyków. Rzeczywiście stał się on jedną z najbardziej wpływowych osób pochodzenia arabskiego w Jerozolimie, miastu zaś nadał jeszcze większą rangę jako ośrodkowi wyznania mahometańskiego³⁰.

W wyniku wcześniejszych niepokojów Churchill opublikował w 1922 roku „Białą Księgę”, zawierała ona zapewnienia, że sprzedaż ziemi dla Żydów zostanie limitowana oraz ograniczy się ich migrację³¹. Publikacja zapewniała że nie dojdzie do likwidacji języka arabskiego oraz kultury³². Zadeklarowano ograniczenie migracji żydowskiej do Palestyny do maksymalnie 75 tysięcy osób pochodzenia żydowskiego w okresie najbliższych 5 lat³³. W okresie najbliższych 10 lat od publikacji dokumentu obiecano utworzenie arabskiego państwa narodowego pod zarządem Arabów³⁴.

Od roku 1925 urząd wysokiego komisarza brytyjskiego w Palestynie od Samuela przyjął lord Herbert Plumer. Okres jego panowania do roku 1929 można nazwać okresem względnego spokoju w regionie, nie dochodziło wtedy do większych zamieszek. W roku 1929 urząd komisarza przejął John Chancellor. Na okres jego urzędowania przypadł wyraźny powrót niepokojów żydowsko – arabskich³⁵. Jedynym większym zajściem za sprawowania czasów sprawowania urzędów przez Plumera były konflikty o miejsca święte w Jerozolimie,

10229 A. Chojnowski, J. Tomaszewski, op. cit., s. 19,
10330 J. Wallach, J. Wallach, op. cit., s. 41-43,
10431 A. Bukowska, op. cit., s. 35-36,
10532 J. Piotrowski, op. cit., s. 55,
10633 M. Mazureczak, op. cit. s. 131,
10734 J. Piotrowski, op. cit. s. 72-73,
10835 Ibidem, s. 57,

chodziło o swobodę sprawowania kultu przez Żydów i Arabów w miejscach świętych³⁶.

Do dużych zamieszek doszło w sierpniu 1929 roku. Sprowokowały je demonstracje skrajnego odłamu syjonistów w pobliżu „ściany płaczu” w Jerozolimie. W odpowiedzi na tę demonstrację Komitet Wykonawczy Arabskiego Kongresu Palestyńskiego zorganizował demonstrację arabską. Demonstranci domagali się zniesienia mandatu brytyjskiego, odwołania Deklaracji Balfoura, zaprzestania imigracji żydowskiej oraz zakazu sprzedaży im ziemi. Manifestacja przerodziła się w zamieszki z wojskami brytyjskimi, które użyły gazów bojowych oraz lotnictwa. Powstanie stłumiono. Powodem była słaba jego koordynacja i dyscyplina. Zamieszki często miały charakter lokalny i sprowadzały się jedynie do buntów chłopów wobec właścicieli ziemskich³⁷.

Reakcją brytyjską na zamieszki w Palestynie było opublikowanie kolejnej „białej księgi” w 1930 roku, wydał ją następca Churchilla, lord Passenfeld. Zapewniała ona dalej o limitowaniu napływu Żydów do Palestyny i zakupu ziemi. Posunięto się nawet do oficjalnych działań, Hope Simpson ekspert z Colonial Office w październiku 1930 roku w raporcie ogłosił że Palestyna wyczerpała już swojego możliwości absorpcyjne. Jej możliwości przyjęcia nowych przesiedleńców określił na 100 tysięcy imigrantów ponad obecny w 1930 roku milion mieszkańców³⁸. Ugrupowania arabskie zbojkotowały te oświadczenie Brytyjczyków. Faktycznie już rok później brytyjski premier zbagatelizował ją w liście do przewodniczącego Światowej Organizacji Syjonistycznej. Dało to pretekst Arabom do organizacji na terenie Palestyny partyzantki. Walki wojsk brytyjskich z nią trwały na terenie całej Palestyny do 1933 roku³⁹.

Związane ze Świętem Nebi Musa ataki na Żydów i późniejsze zajścia w Palestynie skłoniły Włodzimierza Żabotyńskiego do powołania na terytorium Jerozolimy Samoobrony Żydowskiej. Palestyna znajdowała się pod mandatem brytyjskim, w związku z czym powiadomiono o fakcie powołania Samoobrony władze brytyjskie informując, że powstanie tych sił nie jest w żaden sposób wymierzone we władze brytyjskie.

Następnie skierowano się do gubernatora wojskowego Reginalda Storrsa o udzielenie pomocy w tworzeniu sił Samoobrony. Powodem było to że żydowska Samoobrona posiadała bardzo słabe uzbrojenie.

Żabotyński proponował oddanie pod zarząd brytyjski 200 ochotników. Storrs pozornie zgodził się, lecz następnie kazał im się rozejść do domów. Żabotyńskiemu następnie

10936 K. Gebert op. cit. s. 77

11037 A. Bukowska, op. cit., s. 36,

11138 K. Gebert, op. cit., s. 82

11239 Ibidem., s., 34-36,

zarzucono nielegalne posiadanie broni oraz nakazano mu oddanie jego osobistego pistoletu⁴⁰.

Konflikt arabsko – żydowski w Palestynie miał też inne dodatkowe przyczyny o podtekście religijnym. Żydzi usiłowali wykupić ziemię znajdującą się dookoła Wzgórz Świątynnych, miejsca gdzie znajdowały się dwa meczety mające szczególne znaczenie dla muzułmanów. Na pobliskim terenie znajdował się około 30 metrowy mur wykonany z kamienia, była to ściana zachodnia dawnej żydowskiej świątyni, znana jako Ściana Płacz. Żydzi zbierali się przy niej by odprawiać modły. Podobne znaczenie miało to miejsce dla Muzułmanów, miało to być miejsce wniebowstąpienia Mahometa. Ziemia na której znajdowała się Ściana Płacz była w posiadaniu Arabów od 1187 roku, a dokładnie islamskiej fundacji charytatywnej WAKF⁴¹.

Między Żydami i Arabami narastał konflikt którego podstawy leżały we wzajemnych roszczeniach o chęć posiadania terenu na której stała Ściana Płacz. Powstawały wzajemne oskarżenia, zarówno pod adresem jednych jak i drugich. Żydzi zarzucali Muzułmanom świadome zaśmiecanie terenu, prowadzenie bydła i kóz oraz złośliwe hałasowanie w czasie żydowskich modlitw. Podobne oskarżenia były zarówno ze strony Muzułmanów wobec Żydów. Z powodu narastającego konfliktu dochodziło do starć ludności muzułmańskiej z osadnikami żydowskimi w różnych częściach Palestyny⁴².

Negatywne było podejście Arabów do Żydów także z powodu patronatu nad ich osadnictwem sprawowanym przez Anglików. Żydowski ruch znany jako Syjonizm budził ich wrogość. Widzieli zagrożenie w postępującym osadnictwie żydowskim i obawiali się takiego samego losu jak dawniej wygnani Żydzi⁴³. Upatrywano zagrożenia w polityce władz mandatowych, hasłem protestujących Arabów stało się „ (...)Anglia jest źródłem choroby, a mandat jest przyczyną wszystkich katastrof (...)”⁴⁴.

Żydzi już wtedy zaczęli myśleć o utworzeniu formacji obronnych mających chronić Żydów przed napadami ze strony Arabów. Wśród narastającego konfliktu między Organizacją Syjonistyczną a Żabotyńskim, ten ostatni zakłada w 1931 roku Irgun Cwaj Leumi (Narodową Organizację Wojskową). Za bazę wybrano Betar, Żabotyński był jej naczelnym dowódcą⁴⁵. Był uznawany za duchowego przywódcę żydowskiej prawicy. Głosił on pogląd, że porozumienia z Arabami można szukać jedynie z pozycji siły po wcześniejszym

11340 K. Gebert, op. cit., s., 62-63,

11441 J. Wallach, J. Wallach, op. cit., s. 42 - 43,

11542 Ibidem, s. 43,

11643 Ibidem, s. 44,

11744 J. Wallach, J. Wallach, op. cit., s. 45,

11845 K. Gebert, op. cit., s. 84,

zasiedleniu Palestyny przez Żydów, w celu uzyskania większości w regionie⁴⁶.

Polityka władz mandatowych sprzyjała Żydom, już w 1930 roku Żydzi otrzymali uprawnienia władz do wydobywania z Morza Martwego minerałów, których zasoby szacowano łącznie na około trzy tryliony dolarów amerykańskich. Były to chlorek magnezu i chlorek potasu. Dodatkowo spodziewano się złóż ropy naftowej⁴⁷. Praw do nabywania ziemi nie ograniczano mimo wcześniej złożonych zapewnień wobec Arabów w dwóch „Białych Księgach”. Władze angielskie dały też ciche przyzwolenie na równoczesną migrację Żydów drogą nielegalną z Europy. W związku z zaistniałą sytuacją działacze arabscy nawoływali do ogłoszenia strajku wobec władz mandatowych⁴⁸.

Dalej rozwijające się osadnictwo żydowskie w Palestynie spowodowało wybuch powstania w Jafie 27 października 1933 roku. Powstańcy pod komendą Abu Dzildy zaczęli atakować placówki władzy brytyjskiej, w tym więzienia, posterunki policji, urzędy kolonialne. W miejscowości Nablus około 300 bojowników walczyło a wojskiem brytyjskim. Z pobliskiej Transjordanii uzyskano wsparcie około 2 tysięcy Beduinów. Protesty objęły całe znajdujące się pod brytyjskim mandatem terytorium Palestyny⁴⁹.

W roku 1936 Arabowie ogłosili następnie powszechny strajk antybrytyjski. Polegał on na bojkocie władz mandatowych, zamykano wszystkie sklepy arabskie. Doszło też do eskalacji niechęci wobec Żydów, Arabowie napadli wtedy w Palestynie na autobus pełen Żydów, dwóch z nich zabijając. Żydzi następnego dnia w odwecie zabili dwóch Arabów. Zajście to doprowadziło do zamieszek w miejscowości Jaffa, gdzie przez pięć dni ich trwania zginęło piętnastu Żydów a brytyjska Policja zabiła czterech arabskich napastników. Ogłoszono bojkot żydowskich sklepów oraz zadeklarowano niepłacenie podatków. Kolejnymi postulatami było żądanie rozpisania powszechnych wyborów w celu wybrania reprezentatywnego rządu arabskiego. Wobec powyższych wydarzeń władze brytyjskie zaczęły widzieć interes we wspieraniu Hagany, zaczęto upatrywać w niej sojusznika w walce z miejscowymi Arabami. Władze mandatowe odpowiedziały represjami wobec organizatorów strajku, Arabowie w odwecie zaczęli po raz pierwszy dokonywać zamachów bombowych na duże skupiska Żydów⁵⁰.

Władze brytyjskie uchwaliły następnie ustawę obronną, na podstawie której były uprawnione do wprowadzania stanu wyjątkowego. Brytyjska tajna policji uzyskała szersze

11946 E.S. Shapiro, Żydzi i polityka amerykańska,[w:]Arabowie i Żydzi,I. Lasota (red.),Nowy Jork 1990, s. 76-77,

12047 G. W. Armstrong, The Zionists, Saint Paul 1950, s. 59,

12148 J. Wallach, J. Wallach, op. cit., s. 45,

12249 A. Bukowska, op. cit., s. 37,

12350 M. Bron, op. cit., s. 70,

uprawnienia na podstawie których mogła dokonywać aresztowań wywrotowców. Do internowania szkodliwych władzom mandatowym Arabów utworzono specjalnie dwa obozy w Sarafand i na Synaju⁵¹.

Arabską akcję strajkową koordynowała Najwyższa Rada Arabska. Było to ugrupowanie przedstawiające 5 największych partii arabskich. Ugrupowanie to zostało utworzone w 1935 roku⁵².

W związku z destabilizacją w Palestynie, grupą która zmierzała do utworzenia sił zbrojnych podległych Organizacji Syjonistycznej, chroniących Żydów przed Arabami była partia Ben Guriona. Powołał on do działania Hagany. Powodem było niemożliwość zapewnienia przez władze mandatowe bezpieczeństwa Żydom. Była to początkowo sieć grup wiejskiej samoobrony. Złożona najczęściej z chłopów, którzy po pracy strzegli swoich domostw. Już na początku lat trzydziestych XX wieku istniała sieć półjawnych obozów szkoleniowych Hagany⁵³. Jej silna ewolucja nastąpiła w połowie lat trzydziestych XX wieku, kiedy z grup wiejskiej samoobrony przekształciła się w podziemną armię stanowiącą realną siłę wojskową. Zyskała ona z czasem przeszkoloną kadrę a uzbrojenie pozyskała poprzez przemysł broni oraz jej chałupniczy wyrób.

W połowie lat trzydziestych XX wieku podstawową polityką jeśli chodzi o działalność Hagany była „hawlaga”, polegało to na nieodpowiadaniu wprost na arabskie ataki natychmiastowymi akcjami odwetowymi. Chciano w ten sposób zapobiec dalszej eskalacji przemocy w regionie⁵⁴.

Pierwsze zakupy broni dla powstających sił zbrojnych przyszłego Izraela miały być przeprowadzone przez osoby powiązane z ugrupowaniem Ecel (Irgun Cwai Leumi). Broń zakupiono od polskiego rządu, była to liczba między 8 tysięcy a 20 tysięcy sztuk broni wraz z amunicją. Broń miała przeznaczona do walki z Arabami w Palestynie.

Niepokój w Palestynie zaczął narastać w związku ze zbliżającą się II wojną światową, powodowało to powstawanie na miejscu ruchów komunistycznych, z którymi władza brytyjska próbowała walczyć. Migracji do Palestyny komunistów sprzyjały prześladowania komunistów przez NSDAP w Niemczech. W rozwoju ruchów komunistycznych na terenie Palestyny aktywny udział zaczęli brać członkowie wcześniej występujących na terenie Niemiec ugrupowań. Na miejscu w Palestynie występowali oni często przeciw administracji brytyjskiej oraz przeciw Światowej Organizacji Syjonistycznej. Zdaniem komunistów

12451 J. Piotrowski, op. cit., s. 63-64,

12552 Ibidem, s. 64,

12653 A. Bukowska, op. cit., s. 37,

12754 K. Gebert, op. cit., s. 90,

należało dążyć do konfliktu z imperialistycznym światem, jego przedstawicielem była władza brytyjska oraz syjoniści. Działalność swoją na terenie Palestyny ograniczali oni jednak głównie do rozpowszechniania ulotek nakłaniających do popierania komunistów w Palestynie⁵⁵. Część żydowskiej ludności Palestyny zaczęła sympatyzować z hasłami komunistów, było to spowodowane światowym kryzysem na początku lat trzydziestych XX wieku. Dotknął on także żydowską ludność Palestyny. Zaczęło istnieć bezrobocie, część żydowskiej ludności Palestyny nie była w żaden sposób zabezpieczona na wypadek utraty pracy. Sama działalność ugrupowań komunistycznych w Palestynie była niejawną, działacze palestyńskiego oddziału Międzynarodowej Organizacji Pomocy Rewolucjonistom prowadzili swoją działalność w ukryciu, stale rozpracowywani i nękani przez specjalnie do tego powołaną brytyjską tajną policję polityczną. Działacze komunistyczni byli skazywani na karę więzienia jeśli udowodniono im działalność komunistyczną, do odbycia w ciężkich więzieniach utworzonych przez władze brytyjskie w Palestynie⁵⁶.

W tym samym czasie, t.j. w 1937 roku Niemcy już zaczęły widzieć interes we wspieraniu świata arabskiego. W powstaniu państwa żydowskiego nie tyle upatrywano zagrożenia fizycznego dla samych Niemiec, lecz powstania kolejnego ośrodka politycznego oddziaływającego na opinię międzynarodową. Wsparcie militarne dla Arabów tłumaczono koniecznością wspierania przeciwwagi dla powstania takiego stanu rzeczy. Znani politycy arabscy zaczęli podróżować do Niemiec w celu uzyskania poparcia politycznego i wojskowego. Dostawami broni dla Arabów pokierował admirał niemieckiej marynarki wojennej – Wilhelm Canaris⁵⁷. Arabowie coraz bardziej wrogo nastawieni do zarządcy brytyjskiego i kierowali się ku współpracy z Niemcami. Nie wiązano większych nadziei z zapewnieniami Brytyjczyków. Osobą ściśle współpracującą z hitlerowskimi Niemcami stał się al Husajni, który nawet na czas II wojny światowej uzyskał schronienie na terenie Niemiec. Na miejscu zaś w Palestynie Niemcy inspirowali wśród arabskiej ludności bojkot brytyjskich władz mandatowych i ich zarządzeń⁵⁸. Jednocześnie władze brytyjskie w Palestynie zaczęły udzielać wszelkiej pomocy osadnikom żydowskim przybyłym z Niemiec, w związku z dojściem do władzy tam Adolfa Hitlera. Władze w Palestynie nadawały im na miejscu obywatelstwo palestyńskie oraz udzielały pomocy władz przy osiedleniu⁵⁹.

Palestyna w tym czasie była nadal teatrem przemocy arabsko – żydowskiej. Rosnąca emigracja żydowska powodowała coraz większą niechęć ze strony Arabów. Dochodziło do

12855 A. Grabski, *Lewica przeciwko Izraelowi*, s. 74-89,

12956 M. Bron, op. cit. s. 47-48,

13057 K. Gebert, op. cit., s. 96-97,

13158 J. Piotrowski, op. cit. 56-73,

13259 A. Bukowska, op. cit. s. 42,

ataków na Żydów, mimo iż były one dotychczas nieskoordynowane i sporadyczne.

W wyniku zamieszek następnie w całej Palestynie dochodziło do niszczenia żydowskiego mienia. Arabowie napadali na żydowskie sklepy, niszczyli ich dobytek. Zajścia doprowadziły do utworzenia Wysokiego Komitetu Arabskiego jako ugrupowania reprezentującego interesy arabskiej ludności Palestyny. Organizacja ta domagała się zaprzestania żydowskiej emigracji do Palestyny oraz wprowadzenia zakazu sprzedaży Żydom na własność ziemi⁶⁰. Ugrupowanie to wykształciło się z Najwyższej Rady Arabskiej, ugrupowania które wcześniej organizowało strajk⁶¹.

Strajk arabski był pierwszym wystąpieniem Arabów w celu zniesienia brytyjskiej władzy w Palestynie, zakończył się on 11 października 1936 roku na wniosek Wysokiego Komitetu Arabskiego. Wystąpienie to nie przyniosło spodziewanego efektu. Lecz było pierwszym sukcesem, ujednolicono zdanie dotychczas bezwolnych arabskich mas. Jasno przedstawiono program polityczny ugrupowań arabskich w stosunku do Żydów. Władze mandatowe w strajku Arabów straciły 28 zabitych żołnierzy, z rąk arabskich zginęło 80 Żydów, Arabowie stracili prawie 200 ludzi⁶².

Zajścia związane z strajkiem arabskim spowodowały powołanie Królewskiej Komisji Śledczej mającej się zająć przyczynami zamieszek. Chodziło o odzyskanie autorytetu na arenie międzynarodowej, który został mocno nadszarpnięty. Przewodniczącym komisji mianowano Lorda Peela, niegdyś sekretarza stanu do spraw Indii w rządzie brytyjskim. Komisja miała wypracować wnioski, które pozwoliły by na uniknięcie w przyszłości podobnych zdarzeń w Palestynie. Władze brytyjskie zdawały sobie sprawę ze zbliżającej się II wojny światowej i chciały podjąć działania uniemożliwiające pozyskanie państwom Osi Arabów w Palestynie do własnych celów politycznych⁶³. Pierwszy raz badanie zdania mieszkańców Bliskiego Wschodu zaproponował prezydent Stanów Zjednoczonych Woodrow Wilson w 1919 roku w Palestynie. Nie chciał on dopuścić wtedy do wybuchu nowej wojny na Bliskim Wschodzie. Jak na dotychczasowe standardy polityki było to zagranie bez precedensu i traktowane początkowo niepoważnie przez francuskich oraz brytyjskich polityków. Brytyjczycy tą metodę zastosowali w Palestynie, wiele lat później po Wilsonie w obliczu zbliżającej się II wojny światowej⁶⁴.

Dnia 7 lipca 1937 roku opublikowano raport komisji, w którym utrzymała ona chęć utworzenia żydowskiego państwa narodowego w Palestynie, lecz ze względów etnicznych

13360 K. Gebert, op. cit., s. 88,

13461 J. Piotrowski, op. cit. 64,

13562 K. Gebert, op. cit., s. 89-92,

13663 K. Gebert, op. cit., s.92,

64 Ibidem, s. 58-59,

uznaje za stosowne podział Palestyny na dwa państwa: żydowskie oraz arabskie. Stanowisko Lorda Peela potwierdził rząd brytyjski. Brytyjczykom chciano przyznać Górną Galileę i obszar wokół Jerozolimy, Żydom nadać nadmorskie równiny przy Morzu Śródziemnym a Arabom natomiast chciano przyznać Negewu, Beer Szewy, Gazę i większość Cisjordanii. Nie spotkało się to jednak z przychylną opinią Wysokiego Komitetu Arabskiego, który uznał je za naruszenie możliwości samostanowienia Arabów we własnym kraju. Większość działaczy Światowej Organizacji Syjonistycznej była przychylna raportowi, oznaczał on dalsze uznanie przez rząd brytyjski możliwości utworzenia w przyszłości w Palestynie państwa żydowskiego. Ze strony Brytyjczyków dochodziła krytyka pomysłów nowego podziału Palestyny, Herbert Samuel stwierdził że obydwa planowane państwa będą znajdowały się od samego początku w konflikcie. Krytycznie do tego pomysłu odnosiła się też administracja brytyjska w Palestynie⁶⁵. W sierpniu 1937 roku na XX Kongresie Syjonistycznym w Zurychu próbowano nakłonić rząd brytyjski do sprecyzowania planów podziału. Atmosfera wokół zbliżającego się podziału Palestyny nakłoniła Arabów do dokonania zamachu na życie komisarza dystryktu Galilei – Lewisa Y. Andrews⁶⁶. Arabscy radykałowie powiązani z Husajni'm dokonali też zamachów na życie Arabów przeciwnych dalszej walce z Brytyjczykami. Zamordowano burmistrza Tyberiady Ibrahima Jusufa, muchtara miejscowości Mażdal i burmistrza Hebronu⁶⁷.

Reakcją władz mandatowych było zdelegalizowanie Wysokiego Komitetu Arabskiego, oraz internowanie ich członków na Seszelach, Husajniemu udało się uciec do Berlina, gdzie uzyskał schronienie przed Brytyjczykami. W Palestynie powołano natomiast sądy wojskowe, które za jakiegokolwiek próby działalności wywrotowej z bronią w ręku wymierzały kary śmierci⁶⁸.

W kwietniu 1938 roku rząd brytyjski wysłał do Palestyny Komisję Podziałową, której zadaniem było zbadanie możliwości przeprowadzenia podziału Palestyny. Chciano dokonać podziału terytorium Palestyny oraz następnie zakończyć w ten sposób mandat brytyjski. Plany podziału pokrzyżowało kolejne powstanie arabskie które wybuchło jesienią 1938 roku. Wpływ na wybuch powstania miał anschluss Austrii, oraz działania Włochów w Afryce, zarówno z jednymi jak i z drugimi Arabowie nawiązali wcześniej współpracę. W czerwcu 1938 roku niemieckie placówki dyplomatyczne otrzymały instruktaż od ministra MSZ Konstantina von Neurath, by wspierały działalność Arabów, powodem była chęć

13765 Ibidem, s. 94,

13866 J. Piotrowski, op. cit. s. 65-67,

13967 K. Gebert, op. cit. s. 96,

14068 J. Piotrowski, op. cit. s. 66-67,

przeciwstawienia się Niemiec przyszłemu powstaniu państwa żydowskiego. W Palestynie ludność arabska zaczęła manifestować poparcie dla działalności Hitlera oraz Mussoliniego. Wzburzenie Arabów wzmagaly też plany przymusowego przesiedlenia Arabów do nowo powstałego państwa arabskiego⁶⁹.

Kolejne powstanie arabskie spowodowało przejęcie przez Arabów coraz większych obszarów Palestyny. Momentami w Hebronie pod kontrolą brytyjską znajdowała się tylko jedna dzielnica, znajdowały się tam brytyjskie koszary. Przewaga wojsk Husajniego poza miastami Palestyny była znaczna. Dochodziło do przechodzenia arabskich policjantów zatrudnionych w policji mandatowej na stronę oddziałów Husajniego. W walkach z Arabami ważną rolę pełniła Hagana, która z nielegalnej organizacji stała się ważnym sojusznikiem władz mandatowych. Wywiad Hagany przewidywał ataki arabskie z dużym prawdopodobieństwem. Władze brytyjskie nauczone wcześniejszymi doświadczeniami uciekały się do metod odpowiedzialności zbiorowej stosowanej wobec Arabów. Policja wprowadziła posterunki kontrolne na rogatkach miast Palestyny oraz uszczelniono granicę z Libanem i Syrią, które udzielały Arabom wsparcia. Władze brytyjskie na skalę masową stosowały przemoc wobec Arabów. Ostatnie powstanie przed wybuchem II wojny światowej spacyfikowano w maju 1939 roku. Wraz z końcem powstania arabskiego ogłoszona ostatnią kompromisową propozycję znaną jako kolejna „Biała Księga”. Próbowano po raz kolejny zyskać sobie przychylność Arabów. Brytyjczycy zapewniali ich że ograniczą oni imigrację żydowską do maksymalnie 75 tysięcy osób w skali kolejnych 5 lat, dodatkowo na tą imigrację miano każdorazowo uzyskiwać zgodę arabskiej opinii publicznej. Żydom też zakazano zakupu ziemi⁷⁰.

Agencja Żydowska przerażona brakiem możliwości dalszej migracji Żydów do Palestyny, wobec zbliżającego się zagrożenia antysemityzmu inspirowanego przez Adolfa Hitlera wyraziła sprzeciw wobec kolejnej „Białej Księgi”. Spodziewano się całkiem słusznie zresztą masowej zagłady Żydów w Europie. Wraz z rozpoczęciem II wojny światowej Husajni wydał oświadczenie w którym gratulował Hitlerowi sukcesów militarnych w Europie oraz zapewniał o silnym poparciu narodu arabskiego dla działalności Niemiec hitlerowskich⁷¹.

Po nadejściu II wojny światowej działalność Światowej Organizacji Syjonistycznej z Europy przesunęła się do Palestyny, a jej przewodniczący Chaim Weizmann oficjalnie zadeklarował poparcie dla działalności Wielkiej Brytanii. Dochodziły jednak do głosu

14169 K.Gebert, op. cit., s. 95-97,

14270 K.Gebert, op. cit., s. 99-105,

14371 Ibidem, s. 105-107,

radykałne ruchy żydowskie, powodem było wcześniejsze opublikowanie „Białych Ksiąg”. Wrogość wobec Wielkiej Brytanii z tego powodu deklarował Ben Gurion, a ugrupowanie żydowskie Ecel posuwało się dalej i dokonywało na Brytyjczyków zamachów terrorystycznych w Palestynie. Jednocześnie jednak 136 tysięcy Żydów z Palestyny zadeklarowało gotowość do uczestniczenia w walkach jako ochotnicy po stronie Wielkiej Brytanii. Osób tych jednak nie wykorzystano, a do pierwszego użycia w walce z Niemcami hitlerowskimi ochotników żydowskich doszło dopiero w 1945 roku. Do tego czasu powierzano im jedynie funkcje kwatermistrzowskie w wojsku Wielkiej Brytanii⁷².

Kres brytyjskiemu panowaniu w Palestynie położyła II wojna światowa. Jej rozpoczęcie w 1939 roku zapoczątkowało zjawiska kładące kres kolonialnej polityce wielu mocarstw na świecie, wraz z jej końcem nastąpiły procesy umożliwiające odzyskanie niepodległości przez wiele państw utworzonych pod patronatem mocarstw⁷³. Wraz z wybuchem II wojny światowej Wielka Brytania stopniowo zaczęła odstępować od utrzymywania wojsk brytyjskich w Palestynie. Brytyjczycy w początkowym okresie sprawowania mandatu brytyjskiego spodziewali się opanowania terytorium Palestyny własnym potrzebom oraz dość łatwego jej zarządzania zgodnie z własnymi potrzebami. Wraz z okresem sprawowania mandatu, stopniowo wdali się w coraz trudniejszy do rozstrzygnięcia konflikt z miejscową arabską ludnością. W związku z odstępowaniem od celów swojej wcześniejszej polityki w Palestynie zyskali sobie również wrogość części Żydów, którzy odczytali ostatnią „Białą Księgę” z 1939 roku jako przejaw nielojalności Brytyjczyków oraz wycofanie się z wcześniejszych zapewnień zawartych w 1917 roku, w związku z Deklaracją Balfoura. Początek II wojny światowej w Palestynie upłynął pod znakiem wrogości Żydów wobec władz mandatowych⁷⁴.

Z związku z limitowaniem liczby uchodźców żydowskich jacy mogli dostać się do Palestyny z Europy rozwijała się migracja nielegalna. Ta część Żydów która nie dostała się do Palestyny, przebywając dalej w Niemczech lub w innych krajach które z czasem sobie podporządkowały hitlerowskie Niemcy była skazana na eksterminację. W okresie od 1939 do 1945 roku w hitlerowskich obozach koncentracyjnych zabito około 6 milionów ludności pochodzenia żydowskiego. Środowiska żydowskie zarzucały Brytyjczykom bezczynność w obliczu zagłady milionów Żydów. Wywiad aliantów donosił od 1942 roku o istnieniu na terenach podporządkowanych sobie w czasie II wojny światowej przez Niemcy obozów

14472 S. Bidwell, op. cit. s. 8,

73 A. Chojnowski, J. Tomaszewski, op. cit. s. 46-47,

14574 A. Bukowska, op. cit., s. 45-48,

zagłady. W trakcie procesu norymberskiego w 1945 roku wątek ten całkowicie pominięto⁷⁵.

ZAKOŃCZENIE

Rozwój żydowskiego osadnictwa w Palestynie w XX wieku odbył się na skalę dotychczas nie spotykaną w tym regionie Bliskiego Wschodu. Był on efektem polityki jaką Wielka Brytania prowadziła w okresie I wojny światowej. Ze strony Żydów uzyskano wsparcie militarne, resztę środowiska żydowskiego w Europie i w Rosji próbowano także nakłonić do wspierania Syjonizmu. Tym samym dla rządów zachodnioeuropejskich oddalała się wizja ewentualnej rewolucji komunistycznej w Europie. Pogarszająca się sytuacja Żydów w Europie mogła skutkować dalszym wspieraniem komunizmu przez społeczność żydowską.

Wspólne tory porozumienia żydowsko – brytyjskiego wynikały z działalności Cheima Weizmanna, następcy głównego ideologa myśli syjonistycznej - Teodora Herzl'a, osoby mającej powiązania z głównymi brytyjskimi politykami tych czasów. Uważam że inicjatywa

14675 D. Bensimon, E. Errara, op. cit., s.47,

osadnictwa w Palestynie, podjęta przez Światową Organizację Syjonistyczną, nie odniosła by tak wielkiego rozmachu, gdyby nie okoliczności jakie zbiegły się w Europie w okresie jej działalności. Chodzi o prześladowania Żydów w Rosji na początku XX wieku oraz działalność Adolfa Hitlera w Niemczech. Były to główne dwa motory napędowe żydowskiej migracji do Palestyny.

Politycy reprezentujący Wielką Brytanię w pozyskaniu dla swoich celów Żydów odczytali możliwe do osiągnięcia korzyści dla strony brytyjskiej. Osiedlona przez podporządkowanych Brytyjczykom Palestyna miała być buforem stabilizującym na Bliskim Wschodzie wpływy brytyjskie w regionie ważnego dla Brytyjczyków Kanału Sueskiego. Na miejscu w Palestynie po objęciu przez nich patronatu nad utworzeniem żydowskiej siedziby narodowej, okazało się że wdali się w trudny do rozstrzygnięcia konflikt z arabską ludnością, z powodu wcześniejszej działalności Lawrence'a. Elity arabskie przyjmowały przez cały czas działalność Brytyjczyków wrogą wobec nich postawę, bojkotując najczęściej wszelakie inicjatywy załagodzenia przez Brytyjczyków konfliktu. Działalność Brytyjczyków odczytywano jako sprzyjającą osadnikom żydowskim oraz nielojalną wobec Arabów. Powodem były wcześniej składane obietnice brytyjskie wobec Arabów, w okresie panowania tureckiego w Palestynie.

Wprowadzona od lat trzydziestych przez Brytyjczyków w Palestynie polityka silnej ręki wobec Arabów, doprowadziła ostatecznie do zbliżenia się polityków arabskich z hitlerowskimi Niemcami. Działalność Wysokiego Komitetu Arabskiego, wspieranego dodatkowo przez hitlerowskie Niemcy polegała na tworzeniu przez Arabów niepokoju w Palestynie oraz represjonowaniu ludności żydowskiej. Przeprowadzono serię zrywów arabskich przeciwko władzy mandatowej oraz osadnikom żydowskim.

Brytyjczycy w okresie sprawowania mandatu w Palestynie podjęli trzy główne inicjatywy, mające na celu uspokojenie nastrojów wśród ludności arabskiej, nadwyrężonych przez masową migrację Żydów do Palestyny. Były to opublikowane trzy „Białe Księgi” w roku 1922, 1930 oraz 1939, które nie odniosły większego skutku na wskutek nierespektowania ich przez Wysoki Komitet Arabski.

Pierwsze dwie „Białe Księgi” zapewniały ludność arabską o ograniczeniach w migracji Żydów do Palestyny. Trzecia „Biała Księga” której założenia polegały na podziale Palestyny na część arabską i żydowską, spotkała się również z negatywnym podejściem zarówno strony arabskiej jak i żydowskiej. Strona arabska zarzucała Brytyjczykom formalne uznanie państwa żydowskiego oraz próbę wygnania Arabów z ziem przez nich zajmowanych od wielu setek lat. Natomiast Żydzi uznali to za próbę wycofania się rządu brytyjskiego ze

składanych im wcześniej zapewnień utworzenia ogniska narodowego Żydów w Palestynie.

Ostatecznie działalność Brytyjczyków w Palestynie zakończyła II wojna światowa i prowadzenie przez Brytyjczyków do niej przygotowań w Europie. Wraz z jej zbliżaniem dawało się odczuć coraz mniejsze zainteresowanie rządu brytyjskiego utrzymywaniem wojsk i administracji w Palestynie. Jednocześnie na terenie Palestyny ujawniła się aktywność ugrupowań komunistycznych, agitujących za obaleniem mandatu brytyjskiego jako elementu imperialistycznego na Bliskim Wschodzie. Końcowy okres działalności brytyjskiej w Palestynie minął pod znakiem wrogości Żydów wobec władz mandatowych, do głosu coraz bardziej zaczęli dochodzić żydowscy nacjonaściści jak Żabotyński.

Łącznie w czasie trwania mandatu brytyjskiego w Palestynie w latach 1920 – 1945 do nowej siedziby narodowej żydów wyemigrowało około 360 tysięcy Żydów. Do tego należało by doliczyć emigrantów nielegalnych. Wtedy całą migrację można szacować na liczbę około 400 tysięcy ludności żydowskiej. Procentowo ludność żydowska po objęciu mandatu przez Brytyjczyków wynosiła 13%, by w okresie II wojny światowej wynieść 33% mieszkańców. To oni parę lat później, bo w 1948 roku założyli obecne państwo Izrael.

BIBLIOGRAFIA:

Źródła:

- Balfour J. A., Deklaracja Balfoura, Londyn 1917,
- Bron M., Początek i ciąg dalszy, Warszawa 2003.

Opracowania:

- Adballa I. S., Arabowie i Żydzi, Warszawa 1972,
- Armstrong G. W., The Zionists, Saint Paul 1950,
- Balicki J., Dyskryminacja rasowa – przeszłość i teraźniejszość, Lublin 1986,
- Bazyłow L., Historia Rosji – tom II, Warszawa 1983,
- Bensimon D., Errera E., Żydzi i Arabowie, Warszawa 2000,
- Bidwell S., Dzieje Wielkiej Brytanii w XX wieku, Warszawa 2008,
- Borzymińska Z., Świdorska E., Żbikowski A., Dzieje Żydów w Polsce XIX wiek, Warszawa 1994,
- Borzymińska Z., Żbikowski A., Dzieje Żydów w Polsce – ideologia antysemicka 1848 – 1914 r., Warszawa 1994,
- Bright J., Historia Izraela, Warszawa 1994,
- Bukowska A., Palestyńczycy ich życie i walka, Warszawa 1978,
- Chojnowski A., Tomaszewski J., Izrael, Warszawa 2003,
- Czubiński A., Europa XX wieku, Poznań 2008,
- Czubiński A., Historia Polski 1964 – 2001, Wrocław 2002,
- Czubiński A., Olszewski W., Historia Powszechna 1939-1997, Poznań 1998,
- Fijałkowski W., Kanał Sueski, Warszawa 1978,
- Fuks M., Z dziejów wielkiej katastrofy narodu żydowskiego, Poznań 1999,
- Gebert K., Miejsce pod słońcem – wojny Izraela, Warszawa 2008,
- Grabski A., Lewica przeciw Izraelowi, Warszawa 2008,
- Grainger J. D., The Battle for Palestine 1917, Woodbridge 2006,
- Haumann H., Historia Żydów w Europie środkowej i wschodniej, Warszawa 2000,
- Jałoszyński K., Terroryzm antyizraelski, Warszawa 2001,
- Kędzierski J., Dzieje Anglii – lata 1830 – 1939, Wrocław 1986,
- Lasota I., Arabowie i Żydzi, Nowy Jork 1990,
- Mazurczak W., Kolonializm i wojna – brytyjskie imperium kolonialne w czasie II wojny światowej, Poznań 1999,
- Piotrowski J., Spór o Palestynę, Warszawa 1983,

- Szuchta R., Trojański P., Holokaust – zrozumieć dlaczego, Warszawa 2006,
- Tomaszewski J., Wygnanie Żydów Polskich z Niemiec w 1938 r., Warszawa 1998,
- Wallach J., Wallach J., Arafat w oczach przyjaciół i wrogów, Warszawa 1991.